

קוֹנֵטְרָם

דברים עתיקים

כ"ל

שני ענינים יקרים לחכמים קדמונים ז"ל,

והם

- (א) פתרון השעים מלוח בודדות לר' סעדיה גאון ז"ל.
(ב) אנרת המוסר הכללי לאריסטוטלוס

Debarim Attikim.

לייפציג

שנת ה'תר"ד לפ"ק

Leipzig, 1844. Guss und Druck von Fr. Nies.

נדפס מחדש בישראל

שנת תש"ל

הוצאת

צ י ו ן
ח ל א ב י ב
ח.ד. 14144
טל. 615524

מהדורה זו נדפסה ב-100 עותקים בלבד.

תשעים מלות בודדות לר' סעדי' גאון ז"ל

מקור באורן במשנה וגמרא.

פתרון שרטי מספר האלה מס"ג הנמלא באזכר ספרי הנדליליאכא בעיר אקספורד נכ"י (Cod. Huntington No. 573) ילא ראזנה לאור-עולם — עם מ"ק הפסוקים ומאמרי התלמוד הסדרות נכ"י, וטספ עליהם הערות וזאור ראזי המדקדקים והמנארים הראזונים — ע"י הקכס המפורסם מ"י יהודה ליב דוקעס איז פרעסצורג. נכתב העתי: *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 5. Band 6. Heft, על ראזה הפסיר אסבעין לפט"ה אלפרדה — ומכו מספר המלות הנספרות נזה למספר שבעים; כי בעלתו ראזנה על קוצה הדפוס וכמלאו בו פתרון תשעים מלות, נראה לעין כי ט"ס כפל בכתיבה הערבית נראשו ומקת מלת אלסבעין ל"ל אלחסעין. — ולטובת חכמי עמי דרזשי תורה וקכמה מלאחי ככן להוליוו מכתב העתי הכ"ל ולהדפיסו שנית, וע"פ ידידי הקכס המשכיל מ"י אהרן יעלינעק (אשר העירני על מלאכת רס"ג זשה) כעתקו ללה"ק כל המלות הערביות המספרות בו, וגם מוספות הערות ובאור הכ"ל כעתקו ללה"ק ע"י המלחדר שניה.

- 1 צרכך (דברי הימים ב' ט"ז) מל' טשכה צר"ך (תורגל הרבה בדר"ל).
- 2 אונם (אסתר א' ק') האונם והמפתח (כתובות ל"ט ע"א).
- 3 מפנק (משלי כ"ט כ"א) כמאמר ההמון (הקדנר ערבית) טפונק¹.
ותורגלת בדר"ל טפנק טפי (ב"ק פ"ד ע"א) לאחויי מפנקי (תגינה ד' ע"א) ח"ו הרבה.
- 4 מאלוח: (מ"ג כ"ג ה') כמו שאר"ל שנים עשר מאלוח (ברכות ל"ג ע"ב).

1) ואשר לא מוזל החכס דוקעס החלה האלת בספרי שרטי ל' ערבני, הוא מוסני שבונות רס"ג בחלת "אלקים" על המון היהודים המדברים ערבית והיא החלה הערבית בחמוכה פרווית, וע"כ פסס ולא מוזל.

- הרד"ק נאשמו (שם נור"ל) אומר ח"ל מפני שהן נחלוך
במחצתן נקראו כן מולות.
- 5 **כצנת שלג** (משלי כ"ה י"ג) ברורה בחמה ובצנה () .
- 6 **זבני ההערוכות** (ע"ב י"ד י"ד) שנחערבו בניו (ינמות ל"א ע"ב).
והקמתם מהם בני רבכיאל, ואקריו מעשבו גם ש"י רד"ק
ואקריס.
- 7 **נוק** (חסתר ז' ד') כמו שאח"ל אבות נזיקין (ב"ק ב' ע"א) נוק וחצי
נוק (אס מ"ד ע"ב).
- 8 **עבר** (איוב כ"א י') אשה מעוברת (משנה וגמרא).
וכן נהגום תוריה מטמין וכן כל המפגשים.
- 9 **וכרוזא** (דניאל ג' ד') חייב להכריז (ב"ע כ"א ע"א).
- 10 **בלבה אש** (שמות ג' ב') ובא אחר וליבה (ב"ק כ"ט ע"ב).
וכן מתרגם בפליגלוטא וכן פתר דוכס. והראש"ע ב"פ שפת יתר
הגיו עליו ופתרה קל' לב (in der Mitte), וכן פירש"י והרד"ק
(שם ר"ב), ומצינו גם דעת הרס"ג ענלי הכירי שמו. הקצת
התרגום כרס"ג.
- 11 **משרת נמדבר ה' ג'** אין שורין (שנת י"ז ע"ב) לא במי המשקה
(ברכות ס"ה ע"ב).
וע"י שפת יתר So. 56 וש"י פי' כרס"ג וכן הראש"ע והרד"ק.
- 12 **והיבתם** (דניאל א' י') זה חייב (שנת ב' ע"א).
ח"ו עורגלת הרבה בתלמוד.
- 13 **כי לא פטר** (דה"ב כ"ג ח') פטור (תורגלת מאל בדרח"ל).
- 14 **עמדתו** (מיכה א' י"א) עומדן ואומדן (פאה פ"ה א').
הרד"ק (שם עמד) מצינו הפתרון הזה בשם ר"י בן גנאף.
וע"י גם בפירושו על הפ' הזה.
- 15 **בריר חלמות** (איוב ז' ז') חלמון מבחוזן (ע"ו ח' ע"א).
הרד"ק מצינו הפתרון הזה ולא בשם רס"ג. וגם דוכס נאשמו
פטר כרס"ג, ח"ל: חלמורה, ופתרה אם יש טעם בריר
חלמות אם יש טעם ודעה בריר איש משחנע ורכיו ורכיו
הפלא וכברך זה הכלים הוא באמרך כי יש טעם כמו
וטעם [זקנים] יקח (איוב י"ב ב') טוב טעם ודעה למדת
(תהלים קי"ט ס"ו), וחרחיק אותו מדומיו והיה טעמו כטעם
לשד השמן (נמדבר י"א ח') ואל"ל יטעמו מאומה (יוכה ג' ז')
וחרמה חלמורה אלי יחלמו כבר (איוב ל"ט ד') פתרון רב

ואין לחלמח דומה במקרא, והוא ר"ר הביצה אשר לא יאכל
מבלי מלח מלי משנה. והוא צדק אומן אמנה.

16 וימרחו (שעיה ל"ז כ"ח) עד שימריח (פאה פ"ח עשנה ו').

והראב"ע נפישו רוח אל לזון הערבי ולא יציאה, והיא (מרב
fallent). וכן פתר דונש ח"ל: וימרחו ופתרה וימרחו על השחין
החורל הוא, ואין ענינו כ"א ענין משנה כמשמעו בלשון
ערב בחלוף ח"ל ככ"ף כמו אח ופח ואח (?) וגם בלי המשנה
דבר במלה הזאת בלי משחה, והתבונן ודעת ומוסר קחה.

17 לעקר (ויקרא כ"ה ט"ז) שהוא עיקר ועמו טפילה (נרכות ל"ה ע"ג).

וכסולוגוסט מחוונמת ג"כ על" עיקר תולס, והראב"ע כוטה ג"כ
לדעה זו ענלי הזכיר שם רס"ג. והרד"ק בארשו האיל הלך אחרי
דעת הר"ל, ואוקלסם לא מתגסה כלל.

18 וכפ"ס (תנחומים נ"א) גוית כפיסום לבינים בונין (ב"ב נ"ב ע"א).

וכן פירש"י והרד"ק, ועיין ערך (ערך כפס).

19 במסבו (ש"ה א' י"ג) לא יאכל עד שישב (פסחים ט"ט ע"ג).

והרד"ק בארשו ענין הפתוח הזה בשם כ"י בן גלגל.

20 נסמן (שעיה כ"ח כ"ה) אמר את האבירה ולא אמר (אח) סימניה

(ב"ב כ"ח ע"ג).

21 מלך הסרים אשר בפרודים (ט"ז כ"ג י"א) וכל פרוזארה

נהרדעא² (כתובות כ"ד ע"א).

רש"י עודה ולומר „לא ידעתי מה הם“. והרד"ק ענאר כרס"ג
ענלי הזכיר שמו.

22 המצרים (איכה א' ג') מצר ראשון ומצר שני () .

וכן פירש"י. והראב"ע ענין גם את זה ולא בשם רס"ג, והוא כנאר
על מן המצר (תהלים קי"ח ה') ופה בלי רבים. ואמריו נקטן הרד"ק
בארשו וענין גם דעת רס"ג ולא באמו.

23 נחורך (דניאל ט' כ"ד) חתיכה של כשר (חולין ק"ח ע"א) המפלת

חתיכה (כה כ"א ע"א).

ונמ"י דניאל המיוחס לרס"ג לא נפתרה ענה זו כלל.

24 נכתם עונך (ירמיה כ"ג) הרואה פתם על בשרה (כהה כ"ז ע"ג).

25 יכרסמנה (תהלים פ"ד) יקרצהא בלי ערבי, כמו נדח"ל קרסמיהו

(נמלים פ"ח עשנה ז').

וכן פתר דונש (ערך ברש) ח"ל: יכרסמנה, והבאת בחלק אחד

(2) בנח' שלמנינו הני': נהרדעא וכל פרוזארה, ונראה כי ש"ס הוא זל"ל פרוזארה בלי.

יורסמנה חזיר מיער עם מלא בשרו מערני (מתי נ"ל ל"ד) הם
 ב' חלקים, כרם הוא שלישי לא נמצא מפועל במקרא, ויורסמנה
 הוא פועל רביעי אין לו דמיה כ"א כמאנה ירק שקרסמנה נמליס,
 וקריסמנה בכ"ף ובק"ף. שתי לשונות טכססין ומטקסין, ופתרון
 יורסמנה יקענה ויקוססנה. החבונן בחכמה המאנה, אם
 ככסף הבקשנה והמטמונים החפשנה.

- 26 פחתת (ויקרא י"ג: כ"ה) לא פחת ולא יחיר (שנת דף קל"ו).
 נמליגלמא מתרגם ג"כ (מהלכה Untergang) על כליה ואכדון,
 וכן הראש"ע והרמ"ק נהרשים. ורש"י מקדש אותה עם באחת הפחתים
 (ש"ס י"ו ט') על עסק (Vertiefung), ואזנקלס תרגם חברא כרס"ג.
 27 ובלולים (ש"ס ו' ח') ולולים היו פתוחים בעליה (קדמת ס"ד ה').
 28 חיץ (יחזקאל י"ג י') עושין לה מדיצה (שנת ק"ך ע"י).
 29 נממינו בעיניכם (איוב י"ח ג') היחה לו גומא וטממה (שנת ס"א ע"ג).
 30 יבלת (ויקרא כ"ב כ"ג) יבולח (פסחים ס"ד ע"ג).
 31 יפה נוף (תהלים ע"ב ג') ונפוש נוטה (מכות י"ג ע"א).
 ורמ"ק פתר על שלשה הנפות (יהושע י"ח י"א). והוש פתר כרס"ג
 ח"ל: (ערך נוף) יפה נוף, ודמיה יפה נוף משוש כל הארץ עם
 שלשה הנפות (יהושע י"ו י"א) כמדמה העדן לחפת, ונוף אין לו
 דומה במקרא כ"א בל' משנה נקרא כה הענף באמרם אילן הנוטה
 נופו לרה"ר, ונפוש ענפו וקצירו אחר הם, ונקרא הר ציון יפה נוף
 יפה ענף כי הוא הר הויחיים. והחבונן לפתרון הרחיים.
 32 ומטלאות (יהושע ט' ה') המטלוח (כלים ס"ח יחזקה ו').
 33 הענגה (רות א' י"ג) בנות ישראל מענגות ()
 ורש"י נראה כדומה אל פתרון זה ותשיג עליו.
 34 שהום העין (נמדר כ"ד ט"ו) כודי שישתום (ע"ז כ"ח ע"י).
 נמליגלמא מתרגם (חדיד chaf) על קד הראות, וכן הרמ"ק
 נהרשיו. ורש"י והראש"ע לא פתרה כלל.
 35 נבעו מצפוניו (עובדי' א' ו') חמבעה (ב"ק ב' ע"א).
 נמ"י מובא בפי' הפתרון הזה נאמרם גם (דף ג' ע"ג) ח"ל
 כמסתרם רב יוסף וכי' איהגליין מטמרהדי, ורש"י פי' נאמן מלל
 גם זה כמלא בו, והראש"ע לא פתרה כלל.
 36 כי כפשע (ש"ס כ' ג') שיפסע שלש פסיעות (יחזקאל נ"ג ע"א).
 37 כרשיון (עזרא ג' ז') נוטל רשות ומבטל רשות (עירובין ס"ט ע"ג).
 38 מדורתה אש (שע"י ל' ל"ג) מדורת בית המוקד (שנה י"ט ס"ג).

39 כמו הלאים (ש"ה ו' ג') שמונה עשר הוליות (נכסת ב"א ע"ב).
 קלת הוליות נחלקת כמו סדק ולאנר סדנר המורכב מקלקים
 נכיס, כמו הוליות השדרה, סנורה של הוליות הוסיין, —
 וש"י פי הלאים מכאשין, כמו בלי ערני אלחלי, אשכרי יקשק
 הרלנ"ע והרל"ק (אש הלה).

40 אטנפם (זיר השירים ה' ג') מקום מטונף (נכסת כ"ד ע"ב).

41 כנילכם (המלך א' י') בכן גילו (נ"ט כ"ז ע"ב).

42 בעה יזורבו נצמחו (איוב ו' י"ז) צומחת הנידון (חולין ע"ז ע"א).
 וכן הרלנ"ע ופנאלר עזר נדך-אקר. והרל"ק עניא הפי הנה נשס
 הכס"ג (אשזרב) ח"ל: ור' סעדיה פי יזורבו ל קורה דומה ללשון
 ח"ל שאמרו כסא דכספא נמי אמור משום שמעטנן, וכן הוא
 הפי' בזמן החורף וכימי הקור נצמחו כלומר נאספו יחד אפיקי
 הנהלים, ונצמחו מל צומח הנידון וכו'.

43 כמנורה (חגי ב' י"ט) כמאמר ח"ל על פי המנורה (נ"ט סי ע"א).

44 מאה שערים (נבאשית כ"ו י"ב) כמו אשכרו ח"ל שיעורו כמלא. הסיס
 (שנת ע"ט ע"א).

45 והזורה (ישעיה כ"ט ה') ביצים מזרח (חולין ק"ט ע"ב).

46 לטוטפות (שמות י"ג ט"ז) קמאלח"ל בטוטפת (שנת כ"ז ע"א).

אולי ייטב בעיני הקורא אלתיה להליג מה דנדי עקסס בן מדוק באשתי
 (אש טף) ח"ל: והיו לטוטפות לשון מלל גיב שפתים, זפתרון והיו
 לטוטפות כה הוא וכה ענינו כאמור שויתי ה' לנגדי חסיד (מחלים
 י"ו י'), וכה הזוהר משת את בני ישראל באמרו היה לטוטפות בין
 עיניך ענינו שיה אמריו נכח פניך וזוקותיו נגד עיניך. ואל חשבת
 את הדברים אשר ראו עיניך לבעור. והו' יראתו על פניכם לבלתי
 חחטאו, הוא אשר דבר שלמה בפי משלי (ג' ג') קטום על
 גרגרותיך עגום על לוח לבך, פפתרון הזה הכוונה ערערת התלמוד וכל
 העגלרים את הול למתוך פי יוסף הקטול סעולא Wolf Bibl. heb.
 IV. 1095 ח"ל: ופחרתי טוטפות מסובבות כמו והטף אל דרום
 (יחזקל כ"א ז') אשר פחרתו הפכ פניך ל פאת דרום, וטעמו המ
 כמעט ולזכרון בין עיניך שאמר בפסוק העליון; והוא מנהג כ"א
 כאשר יחפצו שזכרו דבר ישימו אותה על אצבעותיהם להוכיחהו
 הזכר אשר הם חפצים לעשות אותו, ע"כ חייב בנו הזכרא
 שישמרו מעשה מצרים לפניהם חמיד לזכור אשר חייב עלינו לחת
 הבכורות, וזכרה חורה כלשון ב"א, וענת הרל"ק (אש טתף) כס"ג,
 הרלנ"ע דומה למתוך מקום ענלי הזכיר שני.

47 שפחה נחרפת (ויקרא י"ט כ') האומר ארופתו (קידושין י' ע"א).
גם בפולגלוטא העתיקו (מחזוכה *veetlobt*) כמו ארוסה. וכן
הראב"ע ומצא עוד בדרך אחר, וכן פירש"י והרד"ק באש"י.

48 בקרה (ויקרא י"ט כ') כמו שאמרו רז"ל בקראי (כריתות י"א).
בפתח המלה הזאת נמשך הרס"ג אחרי דעת רז"ל שהיא עלי קריאת
המפט לענוש כפש, כמצואר בגמי (כריתות י' י"א) ומנן דהרא
בקורה לישנא דמלקוח הוא, אמר ר' יצחק הרי בקראי בדתניא
גדול הדיינין מפרה גוי, וכן בהעמקה הערבית בפולגלוטא (מחזוכה
(*bestraft*). והראב"ע פתרה עלי מקירה ורישה (*Untersuchung*)
כדעת רז"ל (סג) ר' אשי אמר בבקור תהי' וגו'. והרד"ק (שג)
בקר) מציא דעת רס"ג באריות יותר מאשר היא פה וז"ל: וכתב
הגאון ר' סעריה כי אמר לשון בקרה לפי שהמלקוח היא
ברצועה של בקר. — ועיי' שפת יתר 9. 9.

49 וארוה (תהלים כ"ג) כמאמר רז"ל מלא האורה (ש) וסלו (ב"ב פ"ב ע"ב).
גם בב"י רס"ג לתהלים מוצא המאמר הזה, וכן פירש"י.

50 כחש משמן (תהלים ק"ט כ"ד) בהמה כחושה (ברכות ל"ב ט"א).

51 פורש אין להם (איכה ד' ד') כפי מאמר רז"ל לא יפרוש אדם
פרסה (מסכת ד"א ב"ה).

52 התו (ישעיה י"ח ה') כמאמר רז"ל הירח שוחט והחזו ארו הראש
(חולין ל' ע"ב).

וכן רש"י, והרד"ק (שגש חזו) בשני מעט.

53 שמנים ממוחיים שמרים מזוקקים (ישעיה כ"ה ו') כמו שאמר
רז"ל המחה את החלב (חולין ק"ד ע"ג).

ורש"י והראב"ע ורד"ק פתרוה על עוף (*Wass*), ועיי' (איוב כ"א כ"ד).

54 העתידים עורר ליוהן (איוב ג' ח') לא העורר ליותה במועד
(יחזקאל מ"ק, מדגש רבה ס"ט ע"ב).

55 הראוייה לתת לה (אסתר ב' ט') כמאמר רז"ל אין הבכור נוטל
בראוי (בכורות כ"ב ע"ב).

56 כפות המרים (ויקרא כ"ג ח') לז התמר (ט)

57 עץ הדר (שם) בלשון ערבי אלאחרז.

וכן מתורגם בפולגלוטא, ומתאים עם התורגום אחרון.

58 בכברה (עמוס ט' ט') אין מברין את החבין בכברה (שבת ק"מ).

(3) וכב"י סרופה. — (4) וכב"י בקדושה. — (5) כב"י הארז. — (6) ר"ל שהמלה לקחה
מן העגמים האתלטיים כי הם המקודדים, והודע ענע גדול הלין היה יצק כונת הרס"ג.

צמי על איוב כ"י (עין ציון לשנת תר"כ ד' 100 אחת ז"י) כעלה
פי' רס"ג על מלת למכביר (שם ל"ו ל"א) ח"ל: לאחור כי יעברו בכבדה
(ר"ל למעבד את המבואה בכבדה). והראש"ע חזירו ג"כ ולא בשם רס"ג.

59 גלמי ראו עיניך (מהלים קל"ט ט"ז) גולמי כלי עץ (חולק כ"ה ע"א).

60 על גיא הצבועים (ש"ל י"ג י"א) צבוע זכר (ב"ק י"ו ע"א).

61 בגלומי הכלה (יחזקאל כ"ז כ"ד) גלימא (שנת קי"ד ע"א).

המחרס מחרס בגוזיון דהכלא (himmelblaue Wolle), ורש"י
והר"ק במירושו ובשגישו פותרין כרס"ג. — ומדר"ל (שם) מבואר פי
גלימא הוא לבוש התחתון או הפנימי, ועקביל למלוש שהוא לבוש
העליון או הקלובי; ולפי"ו נראה לתרגם גלומי הכלה (himmelblaue
Unterkleider).

62 וטאמאריה במטאמא (שע"י י"ד כ"ג) [קחי מטאמא] וטאמי
ביחא (תנולה י' ע"ב).

63 ובמחילוח (שע"י ז' י"ט) מחילה בקרקע () .

64 ליאש את לבי (קהלת ז' כ') יאוש שלא מדעת [הוין] יאוש
(ב"מ כ"א ע"ב).

65 מחלפים (עורא א' ט') כמו אחר"ל בירח ההליפורא ששם גוזיון
את הסבינין (מדות סוף ס"ד).

66 הצבתים (רות ז' י"ו) צל ערבי אלצמאת וכן קראו לעלקים צבת
עכני אלוות.

בתרגום מתורגם אסירי-א (ר"ל אלמות המקורות) וכן הרד"ק
בשרשים, ורש"י ענין דגמתו עלי משנה מצאן צבתים או כריכות
(עירובין ל"ה ע"א) ועשם נראה כי לכתים נקראים עערים אלוים
מקושרים הטיב.

67 במראות (שמות ל"ט ח') כמו אחר"ל אין דואין במראה בשבת
()

68 יקוסם (יחזקאל י"ז ט') מקבל עליו עשר קוקסות (ב"ב ל"ג ע"ב).
בתרגום מתורגם יקטף (abbachen) ואקרוי כל הקנאריס יקטף
כמו רש"י הראש"ע והרד"ק, ועוד נעלם בדר"ל הדאה ארפת הנלווה
לה, כי רגני עפר נקראו בנגרא קסכות (Stumpen). ע"י חז"ר דף
ס"ח ע"א. וע"י ערוך (ערך קוז).

69 ברפרים (סנדק ג' י"ו) כמאמר רז"ל רפת של בקר (ב"ב כ' ע"ב).

70 להגנרד בו (איוב ז' ט') אין מגרדוין לא בנעל חדש ולא בנעל
ישן (שנת קע"א).

71 סומפניא (דניאל ג' ה') עד שהנקב לביח הסמפנות (חולק ע"ב ע"א).

- 72 עבשו פרודות** (י"א א' י"א) הפח שעששה (פמסיס ז' ע"א).
73 מנרפריהם (אס אס) במנפח החביות (אנת קמ"א).
וכן נמרגס מנפחאון, והאל"ע מניל פתרון אחר באס ר'
מריטס, ואקרוי נמשך גם הרל"ק.
- 74 ונשא אהכין בצנח** (עמוס ד' ב') בל' ערבי צנאן ופתרונה פלי
לכס והיא אותה העלה קמ"א.
ונקלא גם בדר"ל שקל צנא (נדריס ק"ט) בצנא ופירי (ב"מ כ"ה)
ונמרגס עמוגס חריסהון (Waffen) ורש"י והאל"ע והרל"ק פתרו
ג"כ כעוהו, אפס כי לגניס האמרוכיס גם פתרוכיס אמריס.
- 75 נשקד עול פשעי** (איכה א' י"ד) כלבא בשקדי וגדיא [בסריכי]
(ב"ק כ"ג ע"א).
- ונמרגס אחייקר (schwer werben) והרל"ק נשקדו מניל את
הפתרון הזה באס רב האי גאון, ורש"י והאל"ע פירשו בדרך אחר.
- 76 חרודי הרש** (איוב ק"א כ"ב) או שהיה בו חרוד והחרוד מכרעו
(כלים פ"ד משנה א').
וכן הרל"ק נשקדים את נאות ולא באס הרס"ג.
- 77 לנעורת** (ישעי' א' ל"א) בנעורת של פשתן (אנת לי ע"ב).
78 משמרו (איוב ל"א ל"ג) המוציא שטר חוב (ב"ב קמ"א).
79 וילך שפי (במדבר כ"ג ג') כמו אחר"ל בקושי ובשופי ()
הרל"ק מניל כפתרון הזה באס ר' יהודה חייג (אש שפה).
האל"ע נראה כרומו לפתרון הרס"ג, וכן מרגס הממרגס בתהליס
נשבר ונדכה (תהליס כ"א י"ט) חביר ושפי. אונקלס מרגס יהודי
ואקרוי נמשך רש"י ומוסיף עוד לשון שקט ושופי שאין עמו לא
שחיקה, ובפוליגלמא ממוגס בל' ערבי (פיהרו in Stille) ומתאים
עס המרגס וקוטב פתרון רש"י.
- 80 קרין מצפון** (ירמ' מ"ו כ') התמיד נקרא (וימא ל"ב ע") מחומר
קורצתי (איוב ל"ג א').
- 81 ובין עצומים יפריד** (משלי י"ח י"ח) שנים שנחעצמו ברין
()
- 82 רסיסים** (עמוכ' א' י"א) אם היה עבה או מרוסס (אנת פ' ע"א).
83 פצמחה (תהליס ס' ד') בין פצים לחבירו (אנת פ"ב) ועד"ו מרגס
וקרע לו חלוני (ירמ' כ"ב י"ד) ופצים ליה הרבין.
ועיינ ערך (ערך פצם) ורל"ק (אש פצם).
- 84 מעם לועז** (תהליס ק"ד א') אבל קוריו ללועזות בלעו (אגילה י"ז ע"א).

- וכן הרד"ק בארשיו, וע"י שפת יתרו 42. 920. פי' על מלות בלעגו
שפה נאם רס"ג לפתרון מלת לועז דפה, והכוונה אמת.
- 85 **לגאיונים** (תהלים קס"ג ד') מלך שהיה לו לגיון (ברכות ל"ב ע"א).
עיין שפת יתרו 11. 920, ודוגש השג על רס"ג בזה.
- 86 **חולש על גוים** (ישע"י י"ד י"ב) מטילים חלשים על הקדשים.
(שנת קמ"ט ע"א).
- 87 **והפותרות** (מ"א ז' כ') והפותרה שתחת הציר (כלים פי"א ב').
- 88 **האביונה** (קהלת כ"ב ה') פתרוכה כמו אין מתעשר אלא אביונות
בלבד מפני שהוא פרי (מעשרות פ"ד ו').
ועיין רד"ק (ש"ט אבה) פתרון אקר ומשוט.
- 89 **ושופו עצמותיו** (איוב ל"ג כ"א) גוי ששפה (ע"ז מ"ב ע"א).
- 90 **המחלצות והמעטפות** (ישע"י ג' כ"ג) פתרוכה כמו להחטוף
בציצית (מנחות ק"ג).
וכן הראב"ע והרד"ק, ובתרגום שושיפיא (Unterpfül) וכן בראש"י.

נשלים פי' תשעים מלות בודדות הכיין יור ורבו
סעדי' הגאון נוחו עדן, וברוך הטוב והמטיב.

אגרת המוסר הכללי לאריסטו.

האגרה הזאת כדפסה כבר זה קרוב לשלש מאות שנה (ייוול די טיינטו ז"כ 8) ואינה כמעט כלל עד כי כעלתה גם טעיני ראשי רושמי ספרי העברים כנעל שפתי ישנים וחלף חולתם, ולולא האגרה הזאת הכמעט באולר ספרי ר"ד אופנהיים לא ידענו כי כדפסה כלל. ובאולר ספרי ראשי עיר לייפליג כמעט צ"פ נשני כתבי יד (Cod. XIX. XLII), ומשם העתקתיה והבאתיה לבנ"ד שנית.

אמר יהודה בר שלמה ז"ל בן חריוי, שא ממני החכם המשכיל האח הנאמן ר' עזרא בן החכם ר' יהודה בר נחנא, להעתיק לו אגרת המוסר הכללי אשר חיבר הפילוסוף הגדול אריסטו, והעתיקה מלשון יון ללשון ערב חכם מחכמי הישמעאלים נקרא שמו עלי, וכלל אגרה¹ אגרת מוסרו. וזו היא ההחלה בספר:

אמר החכם ע"ה, דע כי ההצלחה היא יקרה מכל עניני האדם, והיא נחלקת לשלשה חלקים: חלק חמודות הנפש, כגון החכמה והמוסר והמדות הטובות; וחלק חמודות הגוף, כגון יפיו ושלמות אבריו לבריאותו והחמודות אשר בהם (מקום)² ימצא כל שאיתו אשר מחוץ לגוף, כגון מדה האב לבן וטוב המול בהשגת חפצו, וכגון³ רוב אוהביו ועוזריו והשם הטוב ורוב העושר והכבוד והממשלת. וכאשר חקרו חכמי הטבע על מכחר עניני העולם, העמידם עיין השכל כי ההצלחה הנמורה היא להיות האדם בענין כאשר נברא למענו; והוא לדעת האמת ולעשות הטוב. ודעת האמת הוא כשחצא המחשבה נכונה כפי הענין המבוקש, לא פחות ולא יתר; ועשיית הטוב הוא להיות כל פעולות האדם ומפעלותיו, כפי מה שיוירו עליו כחות שכל האדם. ובעבור כי לפעמים יחשוב האדם כי מצא האמת רחוקה ממנו, נצריך השכל למלאכה אשר יכיר בה האמת מן הכוב ככל ענין, ויבחן בה בין הטוב והרע במעשים, וישכיל בה בין הצדק והשוא ברעות; והחכמים הגידו כי זאת המלאכה היא מלאכה ההגיון. והחכם הגיד כי ההצלחה הנמורה נחלקת לשלשה חלקים: החלק הראשון ברעת יסודות השמים והארץ וכל עניניהם, וכי יש להם סבה ראשונה, והוא הוד כבוד עושה הכל ומנהיגו ית' שמו, וכי כח השגחתו פושטת והולכת בהם, ועצמו הוא תכלית היסוד המבוקש מהם; וחלקים ג' לשלשה חלקים, חלק למודי וחלק טבעי וחלק אלודי. והחלק השני

1) נב"ד אות 1. — 2) אין מקום לה וע"כ כסגמיה. — 3) נב"ד הכי מוסר ומוסרו
לשמות ולא כדריס, ולקישור הענין סודתיו ותקנתיו.

הוא להכיר ולדעת עניני האדם וכל עסקיו ואיזה מהם הוא הטוב; ונתחלק
 ג"כ לג' חלקים, חלק תקון המדות והמטבעים, וחלק תקן צרכי הבית, וחלק
 תקן צרכי המדינה. והחלק השלישי ללמוד [הענינים] המביאים התכונה,
 כגון למלאות חוק האמונה וחוק הנפש, ולחוכות (?) מסגולות החברים
 וההון והכבוד והממשלת והשם הטוב.

אמור עלי, דע כי החכם הגדול הפילוסוף אריסטו חבר אגרת על דרך
 מליצה, וכלל בה הענינים אשר אם (4) ישמור אותם האדם בכל
 עסק מעסקי ההצלחה היסודית הנקראת פילוסופיא, או המקרית הנקראת
 המזל הטוב; יגיע בהם לחכמה רצונו. ואני יועץ לכל מי שיקרא זאת
 האגרת, לעשות כאשר עשיתי. כי שמחי לחוק לקרוא אותה פעם אחת
 בכל שבוע, ולהשיג ל' לבי כל עניניה, ועל פיה אשים כל עסקי, והייתי
 בה מגיע לחפצי מעבורת אהי ועשות רצונו. — וזאת התחלת האגרת:

אמור החכם, אחרי הודות הכורא צריך לכל אדם משכיל להתכונן
 במדות הטובות והרעות אשר בכני אדם, וישים לבו להתכונן
 תועלתם והיוק פעולתם; ויבחר מהם לנפשו המועילה, בראותו המדות
 אשר יועילו לוולתו, וירחיק המזיקות בחקרו על אשר יזיק לוולתו. ויחשוב
 הענינים איש איש על כנו וכל מין במינו, וישים בין מיניהם גבולים אשר
 יבדילו בין כל מין ומין. אחרי כן יבין (5) לנפשו כלי המוסר ליסר אותה
 תמיד ולהשלים חסרונו מה שהוא יודע; מן הרברים הצריכים למעשה
 במעשה, והצריכים ללמוד בלמוד. והמוסר אשר בו ייסר לנפשו, יהיה
 בעתים לא קבועים ולא מוזמנים. יעבור כי יש בכל רגע מן הרגעים ובכל
 יום מימות העולם ובכל אשר תתעסק בו הנפש מעסקי האמת והשחוק
 והשמחה ודיגון והמנוחה והיגיעה, מקומות ראויים ליסר החכם בהם (6)
 נפשו ולתקן אשר עושה ולישר ענינה; כדי שלא יהיה יחרון עליו למעלה
 משאר המעלות הגבוהות ממנו או השפלות ממנו, במרה אשר הוא משתתף
 עמהם; כי אין אדם שיש לו יחרון על אנשי מעלה מן המעלות, אשר
 לא ימסכוהו יחרונו עליהם, ויקראוהו אל על להדמות לאנשי המעלה
 אשר עליו. ודרישת המנוחה במנוחה ימעיט המנוחה ומדת (7) היגיעה.
 ושכחת הלמוד והמוסר הוזה והחזיק היא היגיעה המביאה לחסר כל.
 וע"כ צריך ליסר נפשו תמיד ולהזהיר אותה בכל עת, ואל ימנעוהו קשו
 הנפש ואכזריותה ומרידה, מלהתמיד מוסרה ולמודה. כי מרוב אשר
 יאלצנה ויציק לה בדבריו, וכרוב אהבתה לרדוף המנוחה, חבקש המנוחה
 מיגיעת מוסרו במעט יגיעה, ותלמד מקצת המוסר. ואין צריך למשכיל
 בעבור מה שיחסר לנפשו ואע"פ שהוא רב, להניח זה המעט; כי זה
 הוא סוד ההרגל.

(4) נכ"י ה.ס. — (5) נכ"י י.בין. — (6) נכ"י ב.ח.ס. — (7) נכ"י ס.ב' ומכת.

ובעת התעורר הגפש למוסר ותחיל⁹). להנע מעט לרצונך, יהיה
חללה מה שחרגיל אותה כח למלאות חוק תורתה ולהדריעה
נעם נמולה וחלקה על טוב מעשיה. ותיסר אותה ש¹⁰) תהיה עבודה
ויראתה כחנף לב, ואל תעשה ע"י ענה ותחתייר¹⁰) גאוה, ובגליל
חסידות וכסתר אכריות, כי אז יהיה כל יגיעה לריק. אח"כ¹¹) תיסר
אותה לפקוד החברים כשמך את ברוחם ואתחם, כי הם לך למסנן
וכל העוב ענוב. ותיסר אותה להרחות לה ידידים נאמנים, כי רובם
עור מצריך ויוציאו שמך הטוב בין אנשי דורך. ותיסר אותה למלאות
חוק האוהבים השוחקים אליך, ובלבם ארכם; המדמים נפשם לאוהבים
והם אויבים, וע"כ התנדב להם בקצת אהבתך, או לתחלת אולי חשיב
שנאחם אהבה, או להשמר מלשון עריץ מהם ודגל כך לאון מקשיב כל
דברי בלע. — ויסרנה לפקוד אוהבי האוהבים, כי היא המדה¹²) המורה
על האהבה הנאמנה. ויסרנה למלאות חק האוהבים בעת תבאנה עליהם
צרות ומאורעות; אם בשעת המות כשמך ברוחם לזרעם, אם בשעת
חליים לבקר אותם, אם בשעת חסרונם לעזור אותם כפי אשר תשיג
ידך. ולהיות בעל נפש נדיבה, פן תחגאה עליהם כחסד אשר תגמול
להם. וקצוף על נפשך בעת חתרפה בצרכיהם.

ופקוד המלכים במכלל ולשמור מצוחם ולהפיל בשלום, כי כל רצונם
ונפשם להגן על עמם ולשמרם כרועה עדרו. ופקוד נאמניך
בהמתיק סוד עמם בסתר, כי חלקם ממך ותועלתך מהם הוא בסתר
ובעת אשר תתיחד עמם. ופקוד החסידים כחם לבב ובישר, למען
תצדע להם כאשר יודעו אליך מן המדות הטובות; ופקוד שאר רעיד
בכבודם, כי הם ישביתו ממך הרעות והכילות, ויורוך נתיב האהדה.
ופקוד הנכבדים בעונה. ופקוד קרוביך-הדלים בחמלה, והגדולים בלפודך
אותם מעשה יושר; כי חמלתך על דליהם ינחילך כבוד, ולפודך לגדוליהם
ינחילך תועלת מהם. ופקוד מלאכתך בעסקי מישור, ולהשמר מן
ההונאות¹³) והשבועות. ופקוד אויביך לכלי השיב גמולם להם את אשר
חשמו מהם. ופקוד המתנכלים לך בהפר מחשבותם, והמתנצלים במחילה,
והפתאים בעברך על פשעם, ובעלי הקלות בישוב הרעת, והמתפרפים [שלא]
לבוות אותם, והמקנאים בהרבות¹⁴) קנאחם, והשוטמים בחלק לשונם¹⁵)
והקורצים בהשמך מהם. וכל דבר ספק הרחיקהו, וכל דבר גלוי ובחון
אל האור לעשותו. ופקוד הספיקות ברכ החקירה. והזהר מאד במקום
הסכנות. וסכול פגעי הקורות בסבר פנים יפות. וכבוש יצרך בעת הכעס,

8) נכ"י והתחיל. — 9) נכ"י וכל. — 10) נכ"י ותחית. — 11) נכ"י
למרון. — 12) נכ"י סס המדה. — 13) נכ"י סכורלות. — 14) נכ"י
להרבות. — 15) נכ"י לשונך.

הוארך אפך בעת הרוזק. ופקד שכנגד בעוזר אוחם, והגר במילוח חסד, והחבר הנאמן בסודך אל משמעתו, והמבקר אותך בדברי שלום. ופקד המלכים בהסתר סודותם ושבת פעולתם. וחשוב בלבך בין הטובים מחברך הרעים, וראת לאיוו חסרה מהם אשר חטא; כי אם תהיה נוטה אל כח הטובים, תוסיף בעין הרעים קנאה ואיבה; ואם תהיה נזמה אל כח הרעים, תוסיף בעין הטובים כזו ושפלות. ועל כן היה קצוב לכל אחד מהם, ותנחל אהבת שניהם לשלום. — אה דברי הברית אשר נתן אריסטו: כל חבמי לב, וכלל כם הענינים אשר אם יעשה אוחם [האדם] בכל עניניו, ועל פיהם ישים כל עסקיו, ולא יוסיף עליהם ולא יגרע מהם; ויגיע לחבליית הפעו.

אמר עלי הישמעאלי; ואחרי זאת אומר כי המלאכה נחלקת לשני חלקים: חלק מלאכה מחשבת, כגון חכמת הפילוסופיא ושעריה, וחכמת ההגיון ושעריה; וחלק מלאכה מעשה. ומלאכה המעשה נחלקת למלאכה טבעיות ומלאכה מסחריות. והטבעיות הם שלש: הראשונה עבודת האדמה, להוציא ממנה המחיה והמזון מאכילה ושתיה. והשנית המרעה אשר ממנה תהיה תועלת המקנה הבקר והצאן. והשלישית מלאכת הציוד¹⁶. ובכל אחת מאלו השלש, נכללו מלאכות פרטיות רבות. כגון מלאכת הציוד אשר נכלל בה ציד חית השדה וצפור שמים ודגי הים; ושתי המלאכה [גם הם] נכללים במלאכת הציוד, כי כל אחד מהם [מתאמץ] להתגבר ולנצח ולכבוש בע"ה. וכן עבודת האדמה גם היא מרעה; ונכלל בעבודת האדמה והמרעה מלאכות רבות, כגון מלאכת תרפואה והרומה לה. — אך המלאכות המסחריות נחלקו לשני חלקים: מלאכת סחורה, ומלאכת שכירות. והסחורה היא המכירה והקנין¹⁷, למכור ולקנות כל עסק אוכל ומשקה ומלבושים וכלים וקרקעות וכל מה שדרכו למכור ולקנות. והשכירות יהיה עם הפועל במחיר קצוב אשר יעריכו בו כמה ישוה הפועל ההוא, או יעריכו בו מדה זמן הפועל בין זמן רב למעט. — וכל אחת מאלו המלאכות, או תהיה יקרה וטובה מחברתה, או תהיה גרועה ושפלה ממנה; כגון מלאכת שרי החיילים וחכמת הרפואה, שהם מלאכות יקרות; וכגון מלאכת המסחר ועסק תדיר ועבודת האדמה והמרעה, שהם גרועות ושפלות. אך יש ותרין לזאת על זאת. — והחכמים הגידו, כי ראוי לכל אדם ברצונו ללמוד מלאכה, לשים כונתו [על] כל המלאכות הראויות לו; ואותם ולמוד ויכל לחכר ולבחון המלאכה הראויה לו משני דרכים: מדרך משפחה ומדרכים ומל אדם ברע לרעה; או במבחן המעשים. ו"ל להגיד¹⁸ כל אדם בעירוהו במלאכות רבות משתנה זאת מזאת; ובמלאכה אשר

16) כל"י הקציר. — 17) כל"י סתקס וסתבין. — 18) כל"י לסי' 5.

ישכיל יותר ויהיה זריו כה, ראוי לו שישקוד וילמוד אותה, ויניח האחרות. וצריך להיות לו אומן חכם ובקי במלאכה ההיא. ועל כן צריך לכבד ולשים יתרון לכל מי שהוא בקי וחכם במלאכתו ואומנתו, על מי שאינו בקי כה, ואף על פי שיהיה לו יחס נכבד. כי בענין הזה ירבו המלאכות, ויכירו הדורות, ויעליחו אנשי המדינות בעסקיהם.

אמר עלי, וראוי למשכיל ללמוד בתחלה כל מלאכתו (19) ומעשיו המועילים, ונחלקים לשני חלקים: חלק ילמדוהו מפי הדורות, וחלק ילמדוהו מדרך הסכרא והשכל (20). החלק אשר מן הדורות, נמצא כתוב על ספר כל עם ועם. ואשר הוא מדרך השכל, אי הם: המוסר והחכמה, והמדות הטובות, ודרך ארץ, ולקנות אהבת בני האדם, ולהיות כל עסקיו בקו המישור. וזה הכלל, שיהיה האדם משכיל וישר בכל ענין מעניני פעולותיו. — ובעלי המשלים והמליצות חברו בענין הזה אמרים צרופים ומשלים נמרצים. כגון הפילוסוף פיתאגוריש האומר במשליו: חקור בטרים חעשה, פן יכוזו לך בעת המעשה. ואמר: מה שאין ראוי לך לעשותו, א תעבידהו על לכת. ואמר: מבחר עדי האמונה, מה שתקף נפשך בו ממעשה השכל והחכמה. ואמר: הקנינים מקור היגונים; ואם תרצה שלא תדאג, א תקנה דבר אשר תדאג עליו אם יאבד לך. ואמר: א תשים ריווחך לצבור עושר, יותר מריווחך לשמור את אשר לך. ואמר: בקש בעודך חי החכמה והעושר וכשרון המעשה; כי החכמים יכבדך לחכמתך, ועמי הארץ לעשרך, וכולם בעבור כשרון מעשיך. ואמר: הומנים שלשה, זמן הולף אשר לא תוכל להשיבו, וזמן עתיד לא תדע אם תגיע איו, וזמן עומד [אשר] אם לא תמרה לעשות בו טובה יאבד מיד, ובעת שתרצה לעשות לא תוכל. ואמר: התמיד שלום גופך בהרהיך העצלה מעסקיך, ובהרהיך רב האכילה והשתיה. ואמר אין דבר כמו שיכיר הטוב ולא יעשנו.

אמר עלי, בעבור היות כל אדם צריך ללמוד המלאכה הראויה [לן] ואשר הוא אוהב אותה, כמו שזכרנו. והיתה תאוה ואהבתי במלכות האל ויחודו, וכל כונתי להיות מעושי רצונו, ולהתענג בנועם המעשים הטובים, ולהתכוון כנפלאות השמים והארץ וכל אשר בהם. והיתה מלאכת הרפואה שכינה למלאכת הפילוסופיא, המקרכת בעליה לאהיו. כי כל עניני שתי המלאכות האלה, לעשות הטוב והחסד. והיתה כונתי להחיות נפשי בכבוד.

ועל כן החילתי ללמוד חכמות הרפואות בהגיעי לשנת חמש עשרה שנה משנרדתי, והייתי שוכן בצוען מצרים בשנה העשירית ללכתה. ולא היה לי עוור ומחויק ידי בלמוד, כי אבני ואמי

(19) לפי הגלגל מסתו פה איהם ואלת לקיטור הענין — (20) כפי' כפס כל.

עומתי ואני רק ויחיד; על כן יגיעתי יגיעה גדולה בעבור קוצר ידי
מהשיג חפצי, אבל היחה דהגיעה ההיא מחוקה לחכי וערכה לנפשי,
מרב אהבתי החכמה. והייתי ממהר לשמוע ולקבל (על 21) כל מה
שאלמד, ולא שקמתי ולא נחתי להוסיף חכמה, עד הגיעי לשחים
ושלשים שנה. ואז יצא שמי בגוים בחכמה הרפואות, והשיגתי יודי די
בתיודי ויחור, ומצאתי און לי לקנות ספרי חכמה ולהוסיף בלמוד, עד
הגיעי לששים שנה. והחכמים הגידו כי זה הזמן הוא חכמית עסקי
העולם הזה, וראוי למי שהגיע לימים ההם, להניח הבלי העולם
ועסקי, ולשקוד על עסקי העולם הבא. ועל כן השיבותי ידי מעסקי
העולם הזה, ולא היו עסקי כי אם לרפואה החולים הרלים והאביונים
בלא כסף ובלא מחיר, ולחת להם כל צרכם וצורך מחלתם מהונן.
והייתי מרפא העשירים בלא תנאי, רק מה שהיו נותנים לי הייתי
לוקח אם מעט ואם הרבה. — והיה מנהגי בכל יום אחר חפתי
לבקר החולים עד סוף השעה הרביעית, למען יהיה יגיעה והרגל
לגופי (22). ושאר היום אשלימה בעבודת אלהי, ולחקן עניני נפשי
וגופי, כפי מה שתחייב (23) רפואת הגוף ורפואת הנשמה. ושמתי כונתי
ארבעה דברים אשר הם חכמית כל התפעלים: לשמח הנעצב, ולעזור
הנכשל, ולהתעורר בנזעם המעשים הטובים, ולהכין כל צרכי בחי מטרה
והוצאה על אנשי וכל הענינים. והנותר מהוני מלבד זה, הייתי צופן
שלישיתו לימי הוקנה אם אניע איד, אחרי עברי שבעים שנה; ושני
שלישיתו אצויאנו על עסקי ושאר כל צרכי. וכשירדן לי עסק חדש אשר
לא נסיתי ללכת בו, אתירחו ביד השכל (אעשנו) עד אשר ארכה
מונחו ולשמו (24) וארכה חיובי; ואם יחייב אותם השכל אעשנו, ואם
אין אעביר מחשבתי ממנו ואסיר ממנו עיני ולבי. ואדבק בכל עסק
במעשה הישר ובמנהג אנשי האמונה. ואדבק חמיד בשחיקה, ולא אדבר
בגיקון כפי. ואיטיב ריח שלמותי. ואדבק חמיד בשחיקה, ולא אדבר
עד אחקור דברי. ולא אחלל לשוני להכיר מום בני אדם, ולדבר
במחלקות ומריבות, ולא להשבע בשם ה' יחברך הן בשוא והן באמת.
ולא אתגר על אדם. ואעביר מנפשי דאגת הממון והחלאה. וכבאי עלי
מקרה רע אתחנן לבוראי להיותו לפר לעונותי ולכבוש חמתו. ואקבל
הרע כפי מה שיוחייב השכל בלא חרדה ופחד, ולא אעמוד נבאל
ומשתומם על מוסר אלהי. וכל מי שיתעסק עמי (25) אתעסק עמו מיד
אל יד. אני מלוח ואיני לוח (?). ואם אשכור אדם למלאכתי, אעשה

(21) כן חסד כפי ויחידות, ועל סגורתי. — (22) כפי לנפשו. — (23) כפי
שמתחייב. — (24) כפי וכשמו, ותלת אעשנו ליתל, והחלתי ליתו חונן
שכחתי. — (25) כפי שאתעסק עמו, וכבוכה א'.

עובדי ואני רך ויחיד; על כן יגיעו יגיעה גדולה בעבור קוצר ידי
 מהשיג הפני, אבל היחה דהגיעה ההיא מחוקה לחכי וערכה לנפשי,
 מרכז אהבתי וחכמה. והייתי ממהר לשמוע ולקבל (על 21) כל מה
 שאלמד, ולא שקמתי ולא נחתי להוסיף חכמה, עד הגיעי לשחיים
 ושלשים שנה. ואז יצא שמי בגוים בחכמה הרפואות, והשיגתי ידי די
 בתידי ויוזר, ומצאתי און לי לקנות ספרי חכמה ולהוסיף בלמוד, עד
 הגיעי לששים שנה. והחכמים הגידו כי זה הזמן הוא הכליז עסקי
 העולם הזה, וראוי למי שהגיע לימים ההם, להניח הכלי העולם
 ועסקיו, ולשקוד על עסקי העולם הבא. ועל כן השיבותי ידי מעסקי
 העולם הזה, ולא היו עסקי כי אם לרפוא החולים הדלים והאביונים
 בלא כסף והוא, ולא היו עסקי כל צרכם וצורך מהלחם מהוני.
 והייתי מרפא העשירים בלא תנאי, רק מה שהיו נתנים לי הייתי
 לוקח אם מעט ואם הרבה. — והיה מנהגי בכל יום אחר הפלתי
 לבקר החולים עד סוף השעה הרביעית, למען יהיה יגיעה והרגל
 לגופי (22). ושאר היום אשליטה בעבודת אלהי, ולחקן עניני נפשי
 וגופי (כפי מה שתחייב 23) רפואת הגוף ורפואת הנשמה. ושמתו כונתי
 ארכתי דברים אשר הם תכלית כל התפעלים: לשמח הנעצב, ולעזר
 הנכשל, ולהתעורר פנועם המעשים הטובים, ולהכין כל צרכי ביתי מטרף
 והצואה על אנשי וכל הענינים. והנותר מהוני מלבד זה, הייתי צופן
 שלישייתו לימי הוקנה אם אניע אידו, אחרי עברי שבועים שנה; ושני
 שלישייתו אצויאנו על עסקי ושאר כל צרכי. וכשירדן לי עסק חדש אשר
 לא נסיתי ללכת בו, אחיררו ביד השכל (אעשנו) עד אשר ארכה
 מונח ולשמו (24) וארכה חיוביו; ואם יחייב אותם השכל אעשנו, ואם
 אין אעביר מחשבתי ממנו ואסיר ממנו עיני ולבי. ואדבק בכל עסק
 כמעשה היושר ובמנהג אנשי האמונה. ואעביר מלבי הראגה, וארחץ
 בגיקון כפי. ואיטיב ריח שלמותי. ואדבק חמיר בשתיקה, ולא אדבר
 עד אחקור דברי. ולא אחלל לשוני להכיר מום בני אדם, ולדבר
 כמחלקות ומריבות, ולא להשבע בשם ה' יתברך הן בשוא והן באמת.
 ולא אחגבר על אדם. ואעבד מנפשי ראגה הממון והחלאה. ובבוא עלי
 מקרה רע אחתן לבוראי להיותו לפי לעונותי ולכבוש חמתו. ואקבל
 הרע כפי מה שיחייב השכל בלא חרדה ופחד, ולא אעמוד נבאל
 ומשתומם על מוסר אלהי. וכל מי שיתעסק עמי (25) אהעסק עמו מיד
 אל יד. אני מלוח ואיני לוח (?). ואם אשכור אדם למלאכתי, אעשה

(21) כן מלך כ"י (ויחידות, וע"כ הסגולות). — (22) כ"י לנפשו. — (23) כ"י
 שמתחייב. — (24) כ"י נכחון, וזלל אעשנו ליתל, והמאשר אינו חונן
 נשמיס. — (25) כ"י שמתעסק עמו, וכבוש א'.

עמו הנאי כטרם עבדוהו, ואפרענן בהשלימו עבדוהו. ואסתפק בתלמי
ולא אדריש גדלותו, ולא אמקש התפלות ויתרונות: ואם יבקש ממני
להלכות לו מי שאחביש להכלימו, אחן לו כפי אשר תשיג יכולת הוני. —
ואשים לי לחוק [יום אחד] בכל שבוע לפקוד רפואתי ולחקן אחסם,
ושאר ימי השבוע להתכונן בעניני השמים והארץ וכל אשר בה; ואחן
שיר תשבח לבוראם. ובעת אשר ארצה לרפא חולה אחבונן לחלוי, ואם
יודע נקל ארפאהו²⁶), ואם יהיה חלוי משובש ונעלם ממני ענינו,
אחן לו רפואה אשר ארע כי לא חזיק ואפשר שתועיל, עד אשר אכיר
ענין חלוי ואו ארפאהו על נכון. ואחבונן עוד בענין כל חולי, ואם יהיה
גלוי וקל ודעתו נפתרת, ארחקה מעלי בדברי שלום²⁷); ואם יהיה
גלוי כבר והוקל לרפואתו, ארפאנו על נכון, וכל מי שירצה ללמוד
הכמה אכיש בהכרת פנו ופרצוף עינו, ואם יכשר ללמוד תכסם
אלמדהו, ואם אין איעצנו²⁸) עצה טובה וארחיקהו במענה רך. והייתי
מדגיל²⁹) נפשי בכל יום לקרוא ספר תורת אלתי, והייתי קורא סמם
חלק כל יום עד אשלים הספר ואשוב להתחיל מראשיתו. והייתי
סחבר דברי חזונוים ובקשות להחזינן בהם לבוראי, ולא הייתי מתורשט
בתפלותי כל ימי, והייתי נקד במצות תורת המקובלות גם המושכלות³⁰),
והייתי קורא אגרת אריסטו פעם אחת בשבוע, ואשים אל לבי עניניה,
ואביט בסוף השבוע אם עשיתי כפי מה שכתוב בה, או שגיתי וכן
דרך נתיתי. ואשטח מאד בראותי אשר שמרתי מצות האגרת הזוית.
ואבקש סליחה ומחילה על אשר שגיתי, ואשים אל לבי לחקן מדי
שעיתי ולהזהר באשר שגיתי. ולא אישן בלילי על משכבי עוד אשר
אחשוב בלבבי מה שעבר עלי ביומי מטוב ומרע. ואחן שבח לבוראי
על הסובה ואחזינן אליו על הרעה, ואשאל ממנו להוזהר הכלית רחמי
בהכלית רצוני:

נשלמה חגרת מנהג החסידים, תהלה לאל הגומל חסידים.

26) כפי רפואתי. — 27) קשה החזון. — 28) כפי יועצני. — 29) כפי
חתי. — 30) כפי חזונוים וגם המושכלים.

אל הקורא

אחרי ראותך בפתח השער עניני הקונטרס הזה ושאלך לבך הקורא איכה הגיעו לידך?
 הדני-לחיד לך כי שנים הראשונים נתקחו מב"ל באוצר ספרי המלכות ה"ה במבנין, והא'
 נמצא בכרך 358 ח"ב בכרך 365 א' ונשלחו לי ביד ידידי הרבני מ' ש"מה ולמן
 ותעבולתו ה"ה המתורגם שמה זה כששה חרשים ועוסק בהתקנת ספרי ב"י שנים הרבנאים שמה
 לרוב. והפנים ע"ד ספר עמודי כסף להחכם ר' יוסף אבן כספי 1/4 אשר התקין זה
 כשנתיים באוצר ספרי וקני העיר מה לייפוצי, ואחרי כלותו מלאכתו מה היה כל הרוצה
 ואמר משתחו בו כי עלה כלו קמטונים עד אין הבין במעט רוב דברי מאמרו. ועל"כ נתן
 בבגותו דבר יודעו ומכירו ועל פיהם הואיל ללכת ולגוע עד בואו אל מקום אשר נמצא שם
 הם' הזה בל"י שנית. ובעד הבורה מינבן חגיע אל מחוז הפזו, שם מצא את אשר בקש
 ושם עלתה בירו לחוק את בדקי ה"ל' הזה ולמלא מחסוריו להשיב ולהתן כל חמורתו בל"י
 לייפוצי ולהרש כנשר נעוריו, והנהו בירו לליל בהדרו ושלמותו להקים שם המכרז וכברו
 על מקומו. גם זולת זה מצא שם עוד כעשרה ספרים להחכם 1/4 אבן כספי ה"ל' ובלכתו
 בדרך מצא באוצר ספרי הקו"ה בחין ס' תרומת הכסף להחכם ה"ל' ואת כלם העתיק
 ויאספם אליו. אף גם לכל דרוש ומבקש הנו נדרש להעתיק להגל המלאכה אשר לפניו אם
 בחנם או בשכר, ויש תקוה להגיע על ידו 1/4 כמה ספרים קדמונים יקרים ונכבדים גם זולתי
 ספרי החכם אבן כספי ה"ל'. ולא יארכו עוד הימים ושב אל עיר המלאה לח חכמים ומסורים
 ככלוב קמא עוף, ונתן את המסורים על יד איש יודע מבין לעשות במלאכה כזו לערוך ולסדר
 שיהיה למען דפוס את ס' עמודי כסף הראשונה ואחר ויצא לאור גם משארי ספרי המכרז
 זה והנמצאים במחתרתו עד שנים עשר בכל"ל ס' עמודי כסף הגזר, וזה הם: (1) גביע
 כסף, (2) גלילי כסף, (3) הצוצרות כסף, (4) פדושת כסף, (5) ס' המוסר ששה
 לבנו הקדמא יורה דעה, (6) פנורת כסף, (7) משניות כסף, (8) עמודי כסף, (9)
 מ' ע"ס המורה ל"ד הוא ס' נקודות הכסף, (10) פדושת הכסף, (11) שלהן
 כסף, (12) תרומת כסף. — ואותי צוה להדפיס בה את שני הענינים הקורים הנה עם
 קצת התמאות מרוב ספרי החכם אבן כספי ה"ל' הנזכרים מה והנמצאים בירו בל"י וקצת
 הערותיו עליהם, והיו קצין חץ ומבשר כי קרוב לבוא עת צאתם לאור וימי מאסרם בהשך
 לא ימשכו עוד. ועל פיו קראתי להתמאות האלה ודבריו המעשים עליהם בשם ס' לאכת
 שלמה באמרו כי כל מעשה עבודתו בהתקנת הספרים זהם רק מלאכה היא ולא חכמה,
 והוא רק במקטש קש לתבן, ובמקלש ומאקס ענינים ואבנים להביא לבוני הבית. — אף הוא
 יודע דרכו למדי ולא עשה דבר עד אשר דרש, גם עמי בעשה שאל על דבר ודבר
 ואת פעולת האיש הזה זזאת מלאכתו. ואני מצאתי את לבבי נכון לספר בה את כל
 מעשיו ואת דרכו אשר עשה למן היום הודיע קבל עם להוציא לאור את ס' עמודי כסף
 עד עתה, ולמען גול מעליו חרפת אדם אשר יצא לשמן לו, דרך קטנו ויציעהו במסורה לחידי
 לשונו וכתב ששנה בעלי העתים להבאיש את ריחו ולהכותו נפש. ועל מה? על כבוד פרסום
 אשר אין שזה התעלות דברים כאלה על ספר. — ועל מה? על שמעו חכמי העמים והדולתם
 ויארזוהו בשם חכם עברי (ידידנו ג'ענערהרנער) והחריש ולא סבר פיהם לאמר לא חכם
 ולא בן חכם אנכי ב"ל' איש פלוני אלמוני הוא חכם ולא א' : ואף כי יעשה בנפשו שקר
 אם אמור יאמר כאלה, ואנכי אעדיבו כי לא נזל הוא מכתב השמנה בקראו גם הבין
 דברי ס' עברי אף בלי משענת ספרי השרשים לבוקסרארף העתקנים וזולתם מימינו ושמענו. —
 ועל מה? על שלשה משעי מושלי ארץ וארץ ויחבדים, כי יתנו לו מרדך כף רגל בארץ
 לאת לילה בבית המסו לו המדם כרוב משנם וכחבת אדם לאדם כאשר הוא אדם. —
 ועל מה? על יתר דברי הכלי הכלים כאלה ואלה, ולכל לראש כי מושגם לאחד משמוני
 סך בית החכמה ומקנא לה. — ולא עליו בלבד יצא הקצף כי רבים החלים האילה קטנו;
 ובפרט הציב לו עוד שנים למסורה לירות עליהם חץ שחוט לשונו ולחיותו גהילי החמים
 על ראשם.

עד הנה נגנתי בקצה הענין הזה בכלל ועתה אעדיה לפען הקורא ראש דבריו בפרט. —
 רגה לפי מחשבות כתוב: השמנה חמא חמאו שלמה האנשים האלה בגשמתם גם יחד כי

נעזר להוציא למעשה חכמי ישראל וסבבו עיר תימן לאסוף לקבוץ התומכים ביהודה להוציא כלי למעשה "עצמית חטאת היא להם כי נתנו יד לחכמי העמים שומטי ארץ להטות להם חכר לפני עולם סמכתם לבצע מעשיכם בשם החכמה ולמנה. ויכן כי סוף כלם נשארם" על פי המדה וקראו להם בשם חכמי ישראל, על כן חרה אף האיש הזה ויצא לשמן וספר וספר חרפה היא להכמה ואי כבוד לחרשיה לתת אותה ביד אביוני אדם ונחשאים עיניהם למצוא חתי ידם בה ובצל כנפיה יחסין. ואף כי לא הגיד לנו האיש אי זה דרך הטוב להגיע אל מחוז החשך להוציא לאור ספרי ישראל, הן ידענו מחשבותיו כי בארבת החכמה הווקדה כלבו יחלום לה עתות וזכ לאמר הנה כלל דגום בית יהודה, וספרי ישראל גם הם דרשים לכל סחרי ספרים, ואך בבוא איש חכם וספר עברי בידי, עליו יקפצו רבים ולקחוהו מידו ותלתו על מוכה הדפוס. והוא לא ידע כי חלום שחק הוא לא זה הדרך ולא זה העיר. ולמען הוציא מחשבה וזה כזאת מלבו אני אעביר גדר ספרים יקרים על פניו אשר יצאו לאור זה מ"ו ומ"ז שנים עד היום הזה ביד סחרי ספר ואגידה לו מה אחרתם, ואחר נעבדו ונספור נמנה כמה ספרי ישראל יצאו ונכוננו עוד לצאת לאור ביד עני ישראל כחלי עפו וקטנו ברביעית חופן הל"ל, אולי אז תקפצנה עיניו וידע כי גבול ברוחו וצא לשמן להכמה ולא להם הורע לה תחת אמרן להשיב. — ולא אערכה מה לפני כ"א מעט הירוקים לי עד עתה הם: (1) ס' כתובים אחרונים או (ספרי אפוקריפא) נקרא לקביר על ידי מהי יחזק תקול פרנקל איש המונא. לייפציג. 1830. 8. — (2) ס' גדל עז ל"ה משה חיים להאמן. הוא לבח"ד. ע"י החכם ד"ר דעליש. לייפציג. 1837. 8. — (3) כוזרי. הגובר. תק"ל. 12. — 4 מאזני צדק לאנגלו, הוא לבח"ד ע"י החכם ד"ר גאלדענשטאל. לייפציג. 1839. 8. — (5) מלא חפנים. לקושי ענינים מכלי זכר ע"י החכם ד"ר גינגער. ברלין. 1840. 8. — (6) ארי גוהם. הוא לרפ"ס ע"י החכם ד"ר פרשט. לייפציג. 1840. 8. — (7) עץ חיים ל"ה ארין האחרון הקטן. הוא לרפ"ס ע"י החכם ד"ר דעליש. לייפציג. 1840. 8. — (8) באר אבן רשד למ העלה לארסון. הוא והוא לרפ"ס ע"י החכם ד"ר גאלדענשטאל. לייפציג. 1842. 8. — (9) קונטרס דברים עתיקים. הבאתי לרפ"ס. לייפציג. 1844. 8. — (10) השם מספוטום. הוא לרפ"ס ע"י החכם * מ' בער גאלדענשטאל. מנייאשטארט. ברלין. תר"ל. 8. — וספרים רבים ונכבדים וזה לא כל הערוך ל"ה שנתן תר"ל ותר"ל והדומים. אם כי במלה רב לנו לראוי עני איש חכם בענינו בחורינו לו כי כרובם ככלם נרפסו ביד סוכרי ספר אשר נהנו גם את כספם וגם העבדו קול בפתח לבוא על הדתם ואגידה לו מה עלתה ספר. 5. 3. 2. מל קנתי אנוכי כל הנמצא ספר בששית הם עשירית מקום הקצוב בראשם (למדענדרויט), גם מעט, מן I מל במופת וכו' ד"ר סאת מן 6 מל בלוק והסדה על ספרים אחרים ולא במופת, אבל ל"ב ברביעית וששית סחרי. האחרים מנודים וכן הן מנודים עד שיבאו אליהו או ירעו עד שיסתאבו וספו ותמן מן בלאלית. — ואחרי אשר קצת סחרי ספר נקשו והלכו כי נכחו בגתלתם ואבדו כספם בספרי ישראל, לא נמנה עוד סחרי ספרים לקבל ספר עברי להדפיסו בלבם, פוענו כי רעה נגר פניו ופי פניו ניה מעותו על קין העני? ואם גם בחוצרות וקול שופר ירעו עתה בעלי העתים לעשות מאוסה בלתי התי, אין שומע ואין עונה אין דורש ואין מבקש. והיה ל' הספחה ל"ה גאון ורבים וזהו לנו למפתח.

את אלה ראו רבים מחכמי אשכנז ובדאבון נשח הכינו אל מנח החכמה מוכח מה כי ברע הוא. ואחרי רואים יום יגיע ענינים בתחנת ענינים מיוחדים נודדים לתלם, והורר לארץ כבודם כי קשה יה העוני עליהם, או נחה עליהם רוח חכמה ואשרו לתבוס שנה בשנה לעולות ארצם. למחלה בתחנת כמרכיב היגר על סוס. הקומו החכמים קיאתו בסארו קורבאים בפח"מ ויחגו את פי היר"ק על פי בראשית. על ידי איש עני אשר סגאו ואשר יעו, ללכת ולטובב עד תיך לאסוף חכמים ולהדפיס, וזאת לו לבסות עינים לבסות מערותיו ללחם ביתו בדרך כבוד מעט; ונדמאו בה שני הנענים באחד, כי יצא ספר יקר ונכבד לאור ולא נקלה אחינו האביון לעינינו, ומהם ראו וכן עשו גם חכמים וזלם איש את אחיו יצורו אם בחרותו ותיקן הספר אם במליצה ובקשה אל עשירי עם להיות להם ספר לעז. וזדבי לב חכמים וידיהם ובאים על התחתונם ונמנו ספרים, ועשו חסוב והיוו כי בעזרתם נדפס הספר ונפאסו לדרשו ובקשו, ואף גם לאשר אין ידו משנת לקבטו בבקש מלא.

* ערכנו את לבי לכתוב את האדם הזה כשם חכם אחרי שחזי כי זאוחו הוליד מכלל חללו.

במה ימאן לאור בפשטן כי די שנים כי שם הגדולים היא וז"ל. בפרק תענית א', קרבן ויכוהם פ"י שו"ת לר"י בן הרמב"ם ופי' יסוד עולם. מה ענה קשה על מזה הדיוט פ"י סדר מהרות לרב דמי גאון ותשובות תגמולתו. ומה שכן. אמר כימים לא יבדו גם כמה ספרים להחכם ו"ל אכן כספ גיד חלל קטורתי הרמב"ם. אמר העובדונקד. גם השנה מבואי כי יסוד עולם להיום את כי ה"ל אלה שבקרבן ו"ל לה"ם יענה ברין ו"ל ש"י על הערך יודם נפשה להדפשו גם את ה"ל מפני העלו מלשני הסם אשר היה במעט לבלאו"ת זה כמ"ל שנים. — מכל זה יבין כותב השמחה כי לא מהמבנה שנה זה לאמר: אם החכם קאון העניק את פי ה"ל על ספר בראשית במאורי החכם קידה"ם בפס"ל סדרו ועברו להיום. ו"ל גמאבדג מה פ"ל? והשנהו פירו כי ה"לג בהמכתם מאוסה. — וכן ישאך לבך הקורא! ואמרת נשליך היבנו על כותב השמחה האמת המקנא להלכה כותב פשוטו להשמיד להרוג ולאבד את כל מי שמשחשט בשם חכם ואינו חכם בעיניו, ומי כמוהו נאמן ביותר להוציא ולהביא לנו את כל מהמנה? אל לנו תאמון בשא תתקן! בשבדי העביר האיש היה מועד מועדים ודאי בהוצאת ספר הש"ס לר"ד ק לאור אשר לא עמל בהעלאתו גם כספו לא נתן בו גם חכ" אחר וספואר עומד על ימנו לקודה לו, וזה שנות שמחה יותר הלכו ועברו למן היום תקע בשער גדול והודיע לקם כי יצאנו לאור. — ואין! — גם אנכי רב לי סודר אין ואך דבר אחר אמרת לו מה לאמר: כאשר ראו עיני כזה כי אך הכליפנה איהו בפרש אחדי משמטנו כן של מלין וחברי פעם ואמת להשיב לו על כל פרט ופרט ממנה הדרואת לו כי לא איש שפתיס תדק. אדם וכי שם דברים אשר לא נתנו להעלות על ספר. ויש אשר לא נתנו אף להגיד בקול ממעמיהם כי שם דברים. — וכבר הלאיתי את הקורא ברוב דברים הארכתי בה ויותר מדאי על"כ אחל ואשובה ל' עיני הקוראים. כי עוד דבר בפי להגיד על הנצב בו ראשון בפרש.

בבוא המאמר הראשון הנקרא בשם שם הגדולים אל ידי ועברתי עליו וכל יקר ראתה עיני בו לתורה ולתורה אפס כי רבו שגיאותיו, אחרתי אולי בפשע המעתיקו מן ה"ל היתה זאת אף כי בקי והגיל הוא בקריאת כ"ל וידיו רב לו במלאכת העניקה. ולכן עברתי בו שנות ונחתי חיו בפסטי מספר על כל מקומות הקשות ועל כל המלות המשותפות והמסופקות. גם כל השאלות וספקות עליהם ערפתי והשבותי אוננו אל מקום מאנאו ואל"י. והעתיקו לי, וצויתי עליו לעבוד על ה"ל שנות בעיון השיב ועינאו פקחא ישים על כל המלות הקשות והמסופקות בפרש. וגם כתבתי לחלת את פני הרב המה"ל מה' עני וירש המכתה ד"י אהב נ"ל האב"ל במינכנן להיות בסוממי נפשן ולשים עיניו ב"ל בכל המקומות אשר עליו התינו לראות אם לא מיד המעתיק נגדו. ואחרי אשר כדברי כן נעשה, ואחרי אשר גם הרב דרש נעתיך לשתי ושניהם כאחד עברו על ה"ל בדיוק ועיון דב על כל מלה ומלה, ואחרי שובו אליו עוד שבת וראיתי כי דאמנם כל יגיעי לא ימאנו למעתיקו לי עון אשר הוא, כי אין נגרע מכל אשר עליו החיו רק מעט בקצת אותיות דומות ונער יכתבם. ואת פני מבין הכמה הוא הרב ה"ל אשר השיב לראות באיה מקומות בהשערה נכונה, ועל פיו נעדרתי להרים מבשול מרדך הקורא במקומות דהם. — ועוד לא נהה שקפח רוחי ופגיתי אל ראשי חכמי ישראל ה"ה הג"מ שלמה יהודה ליב הכהן רפאפורט נ"ל ומשנתו הרב החכם הכולל הגרע בשערים בשם ראקסר צונץ נ"ל, המה חנוני ותמכו בידי הדיעות להוציא יקר מוולל במקומות לא מעט. ודברי כל הגדולים הנ"ל כתובים בתוך הערותי דבר דבר בשם אומר.

וארזי הודיעי בה איכבה הגיע לידי ומה נעשה בו, עוד אחת מעט היא להקור ולדרוש על מבורותיו ומלודותיו ועל מהותו וערכו בכלל. כי בהשקפה ראשונה יעורר ויעלו בלב כל דואו השאלות הלה לאמר: (6) מי בעל דברים זה ומה שמו? (3) באיזה זמן נכתב ונחבר? (ג) ואם יש לשום לב כלל לכל דבריו בקום שני עדים לענות י"ו סרה: (1) חסרון הסדר כי מאחר המוקדם ומקדים המאוחר. (2) נמנום הלשון אף במקום סהור ונקי משגיאות? והנה השונת השלה הראשונה מבוארת מתוכו והכותב סניד לנו בשיתו כי הוא נכד מה"ש משלישט'ם בעל המדרכי קפן או כמו שנקרא בני הפוסקים קצור מרדכי. ואשר לא ידענו את שמו הפרטי הוא רק חסרון שלא יוכל להמנה בשם בין אנשי שם הגדולים. וזאת גם היא נתן בדיעו להשיב על השלה השניה ולומר כי לפי הנראה שם הכותב דהה במשך שנות המאה השנית לאלף זה. וע"ל שני עדים וקום דבר. (6) בשו"ת מהר"ל ה' קיימונה ר"מ ע"א כתוב, ובמדרכי שחיבר מהר"ש שלישיט'ם" (עיין כל"ק ק' אות 6).

ומהר"ל נספר שנת קפ"ז (מהר"ל דף ג' נ"ח). ב-כרשימת ספרי ר"ד אופנהיים נמצא
 ס' מדרכי קטן לר"ש שלישישט"ם עם חרזשים על הגליון משנת קנ"ג (Q 612). ואשר
 אני אחזה לי בחשובת השאלה השלישית אומר אני כי האמנם לא כתב אותו הכותב להיות
 לספר ולמנוח להועיל לדור אחרון, כ"א רשם לו הדברים האלה לזכרון בלמרו לפני רבותיו
 בימי עלומיו או בנעוריו, ועשת לו ציונים לתורה לזכור מה שנמסר לו, והם מסרו לו כפי
 מה שהיה מקובל בידם וקצת גדולים היו בני דורם או היו זמן לא כבר לפניהם; וא"כ
 קבלת רבותיו בידו ואולי תורת אביו זקנו מהר"ש שלישישט"ם בפירו. ואחרי הניתח ההקדמה
 הואת ליסוד מוסד ושבו גם עדי הסדה לענות בו צדקתו. כי לכן אין סודים לו במקום
 ומאחר, יען כי רק אשר עליו ובאו לפניו יום יום בדרך למורו לפני רבותיו אותם העלה
 ראשון ראשון ואחרון אחרון על ספר. ולכן נלעק לשוננו ומנומגם כי נער היה ולא שכל את
 ידיו עוד למשור בשבט סופר. — וכעין דאזה רחוקה וסעד קצת נ"ל גם בזאת כי המאמר
 הזה כתוב בכ"ל בכרך אחר עם ספר הכריתות לר"ש מקינן על כללי התלמוד ודרכי
 מגותיו וק"ל. —

את זה חזיתי להציע חות רעיתי הקלומה על דברי מאמר שם הגדולים. והבאים
 אחריו נקראים מאליהם ואין להוסיף מאשר הגרתי בראש דברי על מקום מוצאם. וע"ד
 מאמר שפת חכמים קרא את דברי המתבר בראשו. והקורא ישא נא אם הלאותיו ברוב
 דברים וגם כותב השטנה ישא ויסלח והאל אטוב יכפר בעד כל שגה והיה זה שלום.

דברי המביא לבית הרפום

א - ב - י - ב איש ווילנא

לייפציג. א' ב' ד"ה אלול תר"ו ל"ק

שם הגדולים

הלבנות גדולות יסר רב יהודאי. גאון וסגן נהור היה. ושאלות רב אחאי משבחא. ושערים. רבב האי גאון והוא נכון רב שיריא גאון. ודין ר. הוא רב אלפס והוא ר. יצחק מפאם, ואלפס כמו מן פס בלשון ערבי והוא ר. יצחק בן יעקב ואבי אביו הוא נשל ר. יצחק בר ראובן והוא עשה השערים הנקראים שערי רב אלפס. ר. נתן בר חיאל. בעל הערוך הוא. רב ביבי גאון חיבר הספר בשר על גבי גזלים. והפיט הוא ר. אליעזר הקליר, ויא שהוא חנא ור. איעזר בן שמעון הוא, ונקרא קליר ע"ש העונה שהאבילו אביו, וכן נמצא בירושלמי שר. איעזר בן שמעון. פימן הוה. העולם מורים. שר. שמעון יסר ספר הוהר. במערה. וגם מורים העולם שאבדום אביו יסר ס' יצירה. סתם רבי שבתלמוד הוא ר. יתורה הנשיא דהיינו ר. יורא בר שמעון שהיבר סתם משניות. ותלמוד ירושלמי חיבר ר. יוחנן, ותלמוד בבלי חיבר רבינא ורב אשי, אבל הם לא כתבו אותו רק רבנן סבוראי שאותיהם כתבו ותלמוד. פירש"י דיינו רב שלמה בר יצחק דיינו הפי שאנו למדין וריב"ן הוא ר. יהודה. בר נתן ועשה ג"כ פי על התלמוד והיה חתנו. של רש"י. רשב"ם הוא ר. שמואל בר מאיר והוא נינו של רש"י ועשה פי ארוך על כל התלמוד. ר"ח הוא רבינו יעקב בר מאיר ועשה ספר הישר. ואחיו היה רבי"ם דהיינו ר. יצחק בר מאיר. ור"י הוא ר. יצחק בר שמואל, וכל מקום שתמצא כתוב וא"ת סתם או י"ל סתם או נ"ל סתם הבל (הוא) אותו ר"י. ריב"א הוא ר. יצחק בר אבדום, ורשב"א הוא אחיו ר. שמשון בר אבדום. ור"ג הוא רבינו גרשום שעשה התקנות. רע"ג דהיינו רב עמרם גאון שעשה סדר התפלות, רבינו אפרים בר יעקב הוא ר. אפרים מבונא. והם

1) זה שמו בכ"י זכן כחוב עליו בלוהיות מרובעות גדולות. 2) בכ"י רב האי. 3) בכ"י הישב"א ולא ידעתי לו פתרון כלל. אך אחרי שהראש"ל דמיטכען הביט אל חוץ הכ"י נענו נוסחה ואמר ש"ל עכוב. משב"א במ"ם בראשו ולא בא"ל זכרתי כי כניס דבריו, וסופר הכ"י האזן החסיר פה אוח ח' ונ"ל משבחא. וכאשר הוליתי הדברים לפני החכם דל. פירשם אמר לי כי האמנם סם העיר שאבא ולא שבחא. 4) בכ"י ושער. 5) בכ"י ור"י. 6) בכ"י יעקב, ואולי היה כחוב בכ"י הראשון ב"ה בר"י, והסופר חשב להקן וקלקל וכן נקלח מקומות לסין. 7) בכ"י שר. שמעון בן אליעזר. 8) בכ"י מנושטש קלח, ודעת הראש"ל דסם דמאן לקרי אופרים לא משחטש וכן נסמוך, והבחר יבחר. 9) בכ"י החזר. 10) בכ"י יעקב. 11) בכ"י חתנו. 12) בכ"י דר. 13) בכ"י סגנא.

עשו פושט הרבה. רבינו אפרים בר יצחק הוא רבינו אפרים מרענגשבורק.⁽¹⁴⁾
 ר' שמעון הגדול הוא ר' שמעון בר יצחק בר אבון.⁽¹⁵⁾ ר"ח הוא ר' יודא הקדו
 בן רבינו שמואל החסיד שעשה שיר דחוד. ורבינו ברוך מרענגשפורק⁽¹⁶⁾ הוא
 עשה ספר החכמה.⁽¹⁷⁾ וגם שמעתי שר"ח היה כימי מחר'ם וכימי רגמ'ה.⁽¹⁸⁾
 ור' יודא הבקן עשה ספר הדינין היה ג"כ כימי רגמ'ה וכימי ר' שמעון הגדול.
 וראב"ן הוא רבינו אליעזר בר נתן ועשה ספר ושמו אבן נהפזת.⁽¹⁹⁾ וחתנו⁽²⁰⁾
 ר' יואל הלוי בר יצחק הלוי. וראב"ה הוא ר' אלעזר בר יואל הלוי. וריב"ק⁽²¹⁾
 הוא ר' יהודה בר קלונימוס והרבה תשובות נמצאו משמו. והרא"ש הוא ר'
 אשר בר יחיאל שיסר ספר האשרי. הרמב"ם הוא רבינו משה בר מימון והוא
 שיסר ספר המיימוני ומורה נבוכים והרבה ספרים מפני רפואות ומפני
 חכמות⁽²²⁾ אין קץ. רבי מרדכי בר הלל⁽²³⁾ חיבר המרדכי הגדול. ואבי זקני
 המאור הגולה מחר"ר שמואל בן מחר"ר אחרן שליצטש חיבר המרדכי הקטן.
 ס' יראים חיבר ר' אליעזר ממיץ דהיינו ר' אלעזר בר שמואל רבן של ראב"ה.⁽²⁴⁾
 סמ"ג יסר ר' משה מקוצי. פרדס יסרו תלמידי רש"י. ספר אגודה יסר⁽²⁵⁾ ר'
 זיסקינד מאייזפורט דהיינו ר' אלכסנדר מירנקבורט. ור'⁽²⁶⁾ שמעיה מהלמדי
 רש"י הוא סידר ספר הלקוטים⁽²⁷⁾ ופי' מן התלמוד. נרי"א תלמוד ר' יודא
 שירליאון הוא ר' יצחק⁽²⁸⁾ בר משה שעשה הא"ז גדול. ור' חיים בנן קיצר
 הא"ז והוא גקרא א"ז קטן, והוא ר' חיים מנוואשטט⁽²⁹⁾ עשה תשובות הרבה
 ודרשות על החומש ועל המועדים. והסימן אשרי עשה ר' יעקב גנור⁽³⁰⁾ וג"כ
 עשה הארבע ט"רים וג"כ ספר הנזיר.⁽³¹⁾ מחר"ם הוא רבינו מאיר בר ברוך⁽³²⁾
 והוא השיב תשובות הרבה אף כשהיה הפוסק במגדל. ותשב"ץ היה שמע"י של
 מחר"ם. וכפר רקח⁽³³⁾ יסר ר' אלעזר⁽³⁴⁾ מוורמייש, ויש סימנים כאותו ספר
 כמנין רקח וכמנין אלעזר. ר' יצחק בר יהודה רבו של רש"י היה וגם ר' יעקב
 בר יקר היה רבו. וגם המצא (ריב"ם דהיינו ר' יצחק בר מרדכי)⁽³⁵⁾ בבמה

14) כן הוא בלי' וגוססח עתיקה קיף, ובספרים קלמונים מלא גם רינגשבורג. ורינגשבורק (הנהיה אשרי פ' הוזהב), וסוף עיר רענגשבורג. (צונץ). 15) בלי' אב"ן.
 16) בלי' דרליגלי יפיר ונקוד עליהם, ועשה המעמיק מזהה לי לפי בקיאותו וסרגנו
 בקראתה בלי' ללא גרמי לזו כלל וזה הלוח נסקוד עליהם, וזלום הרב"ל דקס זש עצמו
 ולקו ע"ל ואזי חבונס ילנה והעלם עולו היה כחוב מרענגשפורק. ונרואן דנניו. 17) בלי'
 חכמה. 18) כן הוא בלי' ואין לך לשר העיני ולקרב המרוחקים בזמן. וזלוי חסרו פס
 כמה טורות. (צונץ). 19) בלי' אב"ן וחסר מלת העזר. 20) בלי' חותני. 21) בלי'
 ריב"ן. 22) בלי' חוכמות. 23) בלי' אוקס. 24) בלי' ר' אובי"ה. 25) בלי' אגודה
 הא. 26) בלי' גר'. 27) סוף למ"ד. ר' שמעון טענה ס'. והלשם (יוחסין אב"ל ר' יחזקאל
 גם בבבלי' ל' ב' כסנו ע"פ) וכל עסק הבנון שמעיה. (ראשונות חב"ן). 28) בלי' ר'
 יודא שירליאון הוא ר' יודא בר משה וכו'. ועם שירליאון מסובס גם בהבנה אשרי חלק
 פ"ב וכחוב שירליאון. (צונץ). 29) נוסחה עתיקה וכן גם בבבלי' אבוסו מרק י"ח, וסוף
 ניאשטט. (צונץ). 30) כנו שיר: בלי' בעל"ם לא נודע, לפי כי במלא 6' בשם זה בשם
 דחוס גמיו. 31) זלוי קקרא בני הקדושים טורדון או פרטראותיו עטלה בשם זה: 32) בלי'
 אילן חדר ונקוד עליו לאום ל"ל. לש. 33) בלי' ריקח חו"ל וכן כמנין 34) בלי'
 אליעזר עס י"ל וכן כמנין. 35) כן אצל בלי' ובל"י נחשט: עטנה זלל כמלא לה סקד'.

מקומה סוף הליכה, **מנוח** (י) **ר' יצחק** **בר מרדכי** **והוא היה** **כמו ר"א** **מסקי**
יחד **ר"י** **מקרביל** **הדיין** **ר' יצחק** **בר יוסף**. **ושפר** **עץ** **חיים** (י) **יסר** **ר' חיים** **אמאי**.
ור"י **פרדא** **הדיין** **ר' יצחק** **בר מאיר** **מהלמודי** **מהר"ם** **הגהות** **מכיומוני** **עשה**,
ועד **אחד** **עשה** **ג"כ** **ושמו** **ר"ר** **מאיר** **בהן**. **והקצא** **ג"כ** **רצב"א** **הדיין** **ר' יצחק**
בר אשר **הלוי**. **מהר"ח** **הוא** **ר' יחזקאל** **והוא** **עשה** **מסקי** **חוספות** (י) **היה** **היה**
של **ר' איעזר** **מבית**, **וכל** **מקום** **שחמצא** **היה** **הוא** **מהר"ח**. **הר"ח** (י) **בגלינתו**
הוא **ר' יעקב** **כ"ץ**. **רא"ם** **הוא** **ר' מנחם** **מירוסק** (י) **בר** **אברהם**. **ר' יום** **טוב**
מוינא **הוא** **ר' יום** **טוב** **בר** **יצחק**. **ר' שמחה** (י) **הוא** **ר' שמחה**. **בר** **אברהם**.
יצחק **בן** **הר"ר** **חיים** **הוא** **ר"י** **אופנהיים**. **רמ"ה** **הוא** **ר' מאיר** **הלוי**. **ר"י** **אורליינש**
הוא **ר' יעקב** **אורליינש** (י). **ר' אליעזר** **מביתם** **הוא** **ר' איעזר** **בר** **יצחק**. **רש"ע**
הוא **ר' יוסף** **טוב** **עלם** **הנקרא** **ר' יוסף** **בר** **שמואל** **גוסקינט**. **ר' אביגדור** **איש**
תולעת **הוא** **ר' אביגדור** **בר** **אית** **הבן** **מוינא**. **הרמב"ן** **הוא** **ר' משה** **בר** **נחמן**
ועשה **ספר** **נחמוני** (י) **הקקאמי**. (י) **עשה** **ר' מעתם** **מרקנאפי** (י). **ר"י** **נרמתיזין**
היינו **ר' יעקב** **נרמתיזין** **והוא** **עשה** **מסקי** **חוספות** (י). **הר"ן** **גיאח** **הוא** **ר"י** **בן**
גיאח. **ר' ברוך** **בר** **יצחק** **עשה** **ס' החרומה**. **רשב"א** **הוא** **ר' שלמה** **בן** **אברהם**
אדרה, **הוא** **יסר** **ס' תורה** **הביח** **ועשה** **ג"כ** **ס' מניקין** **ומועד** (י). **ר' יהוי** **בר**
יוסף **הוא** **ר' יודאל** **מפריש**. **ר' זרחיה** **יסר** **ס' המאיר**. **ר' משה** **תק"א** (י). **הוא**
יסר **ס' חבב** **חומס** (י). **ר' משה** **מיירלינג** **יסר** **שחיטות** **וכריקות**. **ר' אליעזר**
מוורדנא (י). **הוא** **ר' אליעזר** **בר** **שמואל** **ונמצא** **כמה** **פעמים** **במרדכי** **ובא"י**.
ר' שמריה **בר** **שמחה** (י) **הוא** **יסר** **ספר** **הכלבו**. **ר' יוסף** **הלוי** **הוא** **ר' יוסף**
מינאש (י). **ר' משה** **בן** **יסר** **ס' שוחר** **טוב**. **והראב"ד** **הוא** **ר' אברהם** **בר** **הרוד**
והוא **עשה** **הגהות** **על** **המיימוני**. **ואב"ן** **עז"ר** **היינו** **ר' אברהם** **בן** **עזרה** **ועשה**
פי **על** **החומש**. **ר' שמשון** **הזקן** **הוא** **ר' שמשון** **מפלייא** (י). **ר' אבי"ה** **יסר** **ג"כ**
ס' אביאסף. **חובת** **הלכות** **יסר** **ר' ב"י** (י). **והגו** **וח** **שבאשירי** **יסר** **ר' ישראל**

36 כ"י. כי 37 חף אמנה נעללו כי ספרי מסקי דייס בשם זכ, אהל טיהס
 לתחכים זולתו. ה"ל לדינו חיים, בר נסים וכו"ל חיל"ל רה"ו כ"ל בלעטל, (עיין אב"י
 ע"ג ג' בס' ו"ל' ח' י"ד). והכ"ל יעקב בר זוטל"ל מן מלמדיו, והוא כ"ל בניפליג
 (Cod. 17). ועיין זוכין עור געשיכעט וכו' זל 162. — ודע כי אמר רמיהו אורו והוא כולל
 רק מסקי דייס ויורלות ולא פירושים כהשערה הקדם המוגלל יזק בספרו ה"ל' זל 95 ע"ס.
 38 עיין הלן הערה 46 זל 39 נוסחא עתיקא, וכן הוא בהגהות אשרי פי גיד הכסה.
 (צנצן) 41 ז"ל מורדוק. 41 אולי ספר פס' אלוהי בנתו או אקלח, כן בפעמים אחר.
 42 ז"ל מורדוק. 43 בן בקרה פי הרמב"ן ע"ל' גס כמ' עתנר דקדוקי. ב"י. (אב"י
 עור געשיכעט זכ"ל זל 121 ע"ל). 44 כ"ל הוקנאר. 45 כ"ל מרקנאר. 46 ונתעלה
 38) כחוב שמהר"ח עשה מסקי חוספת. ויש תקום לעיניהם עיין אב"י פי כ"ל ז"ל.
 47 על מוצר סוף ס', עבודת הקדש. ומנויקין לא גורע. 48 ר"ל תק"ו ח"ל סוכר מנגל
 עו פקלים ח"ה (צנצן). 49 ספר חבב תמים מוצא בחזרה העולה לי קמ"ז ע"ל ע"ל.
 (צנצן) 50 כ"ל מורדנא. 51 אולי הוא שהשיב לו מסר"ש בחסונת גשייכי לפי המסמכים
 א' ח"ה. ובכלנו מוצר. כדכס. פעמים מסר"ש ונהל"ס בן. דודי (ראשונה). ולא הורה
 נסדר ומתם. עיין אב"י ח' ל"ג ל"ל. 52 כ"ל פגוש. 53 או מפלייא. וכ"ל מפלייא.
 54 ז"ל רב דמי. ונגע סופר ח"י ח"ה. כי רב ה"ל מלא בפעמים קדמונים כ"ל וי"ן

מקיימא. בחו בשבעות חמנא רוקח. בחו פי כל שעה חמנא ראיס. נפיק
 פישין חמנא ר' יואל: בחו בקרושין חמנא ר' אברהם בן עזרה. בגלין בישין
 חמנא א"ז וגם בב"מ בגלין. ד"ח חמנא בב"מ בחוספוי. רבינו אפרים בגלין.
 רבינו שמריה בע"פ בחוספות. (הגרות) בסמ"ק יסר ר' פרץ במ' איה. והגות
 שסביב הסמ"ק יסר ר' אברהם מצורך". ר' זוסלין יסר פי והוסי סביב הסמ"ק
 והוא ר' ישראל בר יואל". במ' בתרא דקרושין עד שלא מת"י ר"ע גלר רבי
 הקרש'. בספרי חניא בסוף ר' עקיבא מ' שנה עסק בפרמקמיא מ' שנה למר
 ומ' שנה לימר. ופחות ממ' שנה לא היה ר' יהושע בן קרחה כשברך רבי -
 זה סדר היראים. - ר' מאיר, ור' יוסי, ור' נחמיה, ור' אלעזר בן יעקב,
 ור' שמעון, ור' יורא, ור' אלעזר בן שמעון, ור' יוסי בר יורא, ור' שמעון בר
 יוסי, ור' שמעון בן אלעזר, ורבן שמעון בן גמליאל, ור' אלעזר, ור' יהושע,
 ורבן גמליאל, ורבי עקיבה, ור' יוחנן בן גודי, ב"ש ובי"ה. כל א' התנאים. -
 (ע"כ בכ"י באין זמן תיבה ולא שם מחבר).

היי עיי' חוסי ע"ז דף ל"ח ע"כ כד"ה כחכ רח"ל מונח תשובה רב היי בר נחשון גלון
 וכן כד"ל"ס סוף יומא. וברעוטקי כחור ספרים שלו כחכ שחמלל בוחטויקאכו כ"ל שאלת על
 כמה מסכתות מהתלמוד מרב היי בר נחשון גלון. ועב"ל מן בחיי כעתק ה"י אל הר"ל"ס שלפניו
 ומעשה מהס רב היי וחל"ו רב האי. (ראשונים). - ונס' (עץ חיים) כ"ל לויפליג (ע"י)
 לחיל הערת (37) מלחתי רחיתי כמה פעמים רב היי גאון וחמיל ככתב כ"ל יוד"ל"ן ע"ל.
 (55) כ"ל מצורף, ועוד לא הוכח לנו בשם אברהם ולי"ל משה. ועיין שב"ל מ' ל"ט. נזק
 צור געטיכטע וכו' ג' (56. 161) תשובה א' לו בשו"ת מהר"ס ס"ל אלף כ"ל (צונץ). ונראה
 דה"ל חיד"ל לא ידע מפי' וחוספות שלו הזכיר בה. ע"י שב"ל וי"ל אוח' ו' בס' ולי"ל
 ח' אוח' ג'. וזוהי הוא הנמלך כד"ל (649 F) ע"ל. (57) זה נראה טעות נוספת
 הכנסה ממלמד הסמוך שם עד שלא שקעה שמשו של משה וכו', אמנם אל"ל ר' עקיבא
 הנוספת יוס שמה ל"ע וולד רבינו הקדוש. כי ל"ל להקדים זמן רבינו הקדוש ל"כ. פי'
 ל"ל ו' ג' 148. (ראשונים).

סבוצת כסף

לחכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל

אמר יוסף אבן כספי, כאשר בא יוסף באנשים ויהן את לבו לדעת חכמה
 ומוסר להבין אמרי בינה, ויוסף בן שלשים שנה בעמרו על מלאכה הדגין
 וקצת החכמות העיוניות. ויעל יוסף להבין בחורה ובמקרא כולה ע"ד הדגין
 והפילוסופיא בדרכים חדשים לא רדכו בהם הראשונים. ויאמר יוסף לעשות קצור
 עם באור במ' המדות לאריסטו וספר תהנהגה לאפלטון המבונה תרומת
 כסף, וגם קצור הדגין המבונה צרוד הכסף אחד אשר בימי בתריותיו
 עשה פרישה לסי' הרקמה וסי' אבן. עזרא בחורה המבונה פרשת הכסף

מה גם עתה עשינו ס' מקבץ מאה ועשר שאח עמוקות שראוי לעיין בתורה
 ובנביאים המבנה כסף סיגים סימן להם ויהי יוסף מאה ועשר. ויבקש יוסף
 ללכת מעבר לים כי יש שבו במצרים לראש משיבד ורע קרש החכם המורה
 ג'ע. ויוסף חרד מצוימה עד בואו האהלה בית אלים כבוד הנגיה ר' אברהם
 דור רביעי אל הראש נגיד החכמים. ויהי די את יוסף וישב לו ביתו ול עמו;
 ויקרה אל יוסף אחר בן קרות וצרות חבופה והפישוה להשנייא זמנן ודתי,
 ומכלם הצלו די וחשב כאחן קשחו. ודכריו הראשונים והאחרונים והעתים
 אשר עברו עליו ואיך קרש את השם כמחוייב, גודע בעמים וער בשחק נאמן.
 וליוסף יולד שני בנים דהוראה-ליוצרם לחכמות היו נבונים. וירא יוסף כי טוב
 לו ולבניו אחריו עשות ספרים להשאיר ברכה להם ולזולתם מכאור ענינים
 חדשים לא שערום הקורמים, ויצא יוסף ועבור פרפיניין ברצלונא כי שם צוה
 די את הברכה לבחו ולבנו, ומשם עבר מיוקרא ואחר ארגון להפד'י
 ולהחבורד להשלים הספרים ההם. ויוסף אמר לקרבה אל המלאכה הזאת
 שנת תשעים ואחר לפרט האלף הששי למנין, וישם יוסף אותה לחוק ויורד
 נדר אם אבא כאהל ביתי פרובינציא ער אם כליתי המלאכה הזאת. ויבא
 יוסף את הכסף בית די ויעש לו מבספו בלי כסף לשרה בקרש ובלים
 מבלים שונים. -

אמר אבן כספי, אחר אשר עד כה תרבינו די, ורב הכסף אחי להבין בתורה
 ויחר ספרי המקרא ע"ר (העיוני) ההגיוני והעיוני, ומצאתי את לכבי נאמן
 כרדכים ההם לא שערום הראשונים, וגם מצאתי כמה ענינים סותרים לפי
 רעתי על פירושי הקורמים, ראיתי כלבי לחבר כזה עשרים ספרים קצרים מאד
 לא יעלו כולם רק כמו עשרים ירות. ומברו רעיוני אותי לעבר מנצח במלאכה
 הזאת ולעשות מהם כלי כסף עשרים לשרה בקרש בעבור הזכיר שם אבינו
 הראשון אשר לעבר נמכר יוסף כעשרים כסף. אשר ע"כ נוציא במספר כל
 כלי הכסף שעשינו לעבור את עבודת די, וקבצחים בזה הם זכרון כולם איש
 על שמו וזכרון כוונתם איש על עבודתו. ע"כ קראתי הם הזה קבוצת לבסוף.
 וראיתי לספור אותם כבאן כסדר כמו שכתוב על כלי העבודה במספר יוציאום
 וכמספר יביאום. ואלה שמוחם: מירד כסף. אדני כסף. רתוקות
 כסף. שרשרות כסף. מצרף לכהף. כפורי כסף. מזרק כסף.
 מגורח כסף. עמודי כסף. גביע הכסף. משוח כסף. מזמורה
 כסף. הצוצרות כסף. שלתן כסף. כפות כסף. גלילי כסף. קערות
 כסף. תגורת כסף. נקודות כסף. משכיות כסף. -

אמר די אחר אשר סדרנו הספרים וספרנו אותם ראוי לנו שנודיע כוונתכל
 אחר מהם, וכאשר אמרנו זה הודענו שם המתבר ושם הספר וכונת הספר.

(1) כלי לחפיר. (2) כלי אפר. (3) כן הוא כלי וקולי חסר מה שמו סגנוני.

האדם הדברים והחבריים לכל מחבר ספר שיוצק בראש ספרו כמו שאמרנו
הי"ל. ואולם חזקתם דומה ואחד כללי לכלם והוא החזקה המושגת בסמכות
האזינה וספר החזקה שגם הוא כמו שאמרנו רבינו משה מעיקר הכנסת האזינה
לפי שענינו לבאר דעת ספרי הנביאים בולם כפי המושגל ומחזיקותם. ואחד
שספרינו אה בולם דולכים ע"ד ס' המורה עם החזקה מספרי השבע והאזינה,
וגם בכלל ספרינו נבאר ספר החזקה כולו, ממאור ענינם וחזקתם בכלל. אבל
אנחנו נהחיל לבאר הבונה המיוחדת לספר ספר ובה יעזר.

הספר הראשון שירד בס"ף, הבונה בו להודיע סוגים כללים מקיפים רוב
פחרי החזקה ולבאר טעמי הספריים שבאו בחזרה שהם תחת מין המאמר
ואגור המיוחד כשם אמירה, ולכן אמר רוד צדופה אמרתך מאד הפך מה
שמענו בזה רבים אשר ייחסו בחזרה סוגים ומותרות כמו שכח בחזרה פרק
ג' מזהלך שלישי, והעירנו שם על שנים שלשה רמונים למען נקח מהם משל
לכל החזרה ישיין שמה לרעה. ואנחנו השלמנו זה בספר הזה הראשון והוא
זה לי עשרים שנה אחר שובי מצרים החילתי כזאת המלאכה ועשיית זה
הספר קראתיו ספר הסוד ועתה קראתיו על שם יחסנו שירד בס"ף.

ארני בס"ף הוא הספר השני. הבונה בו לזכור רמונים ומשלים רבים
מספרי המקרא וזאת החזרה, והם נמשכים א' הבחינה שזכרת בס' הראשון.
ועשיית זה להרחיב בכבוד שובנו הפשטים והספרים מכל ספרי המקרא, כי
מה דספר יוקח משל לכל מה שיצטרך אצל מי שירצה לדרך במקרא הדרך
הדנינו והענינו ובכלל ררך השכל. ולכן זה לי עשרים שנה בניתי לי זה
הספר כשם משל ועתה קראתיו על שם יחסי ארני בס"ף.

רת וקוח בס"ף. הספר הו' כוונתי ליסר בו פרקים כוללים לכל שרשי
לשון הקודש והרוב מותר לכל מה שהניחו המפרשים הקודמים.

שרשרות' בס"ף. הספר הו' כוונתי ליסר בו שרשים מכלל לשון הקודש
ברוך אחר שעה אבן גאנצ' ואבן קמחי וכרוב סותרים לכוונותיהם.
המצאתי שמה הערה לכל המלות שבאו במעשה בראשית ומעשה מרבבה אחת
באחת למצוא תשבון ואם בכלל לכל ספרי הקודש כפי כוונתם העצמית.

מצד ר' לבס"ף. הם הזה כוונתי בו לפרש החזרה כמו שעשה רש"י וא"ע
ז"ל אך בדרך אחרת, ולא בארתי במפר זה מה שראוי להמנות עם ספרי
החזרה. ובחזרה זה הספר בארתי כוונת ספר החזרה וכוונת כל חלק ממנה
כי אין ראוי לכתוב כונת ספר ספר כמו שהניחו החכמים.

כפורי בס"ף, הספר הששי כוונתי בו לזכור כל הדברים אשר אני סותר
מפי החזרה ממה שהניחו החכם א"ע וקצת מה שהניחו המורה כבונים מאנה

במקומן. ושם הבאתי ראיות על כל דבר ודבר מפני כוח אני נוטה מדיכב מצד שלא אעמוד על דעתם.

מזרק כסף. הספר הי' כונתי בו באור כל הנוגע למעשה בראשית מן התורה ומכל הנביאים.

מגורת כסף. הספר השמיני כונתי בו לכאר באור כל הנוגע למעשה מרכבה מן התורה ומכל הנביאים.

עמורי כסף. הספר הי' כונתי בו באור מעמי הספורים וההגרות שהם אמר גזור שבאו בתורה אחר לאחר אשר העידנו ע"ז המורה פרק ג' מ"ג ולא זכר מזה כי"א ד' וד' ואנחנו מחלוננו זה בשירת כסף והשלמנו כולם כבו שהשלים הוא ז"ל מעמי המצות שהם אמר בלתי גזור כזה הספר.

גביע כסף. הוא אשר ישחה ארזנו בו ויכונה ג"כ אוצר ד'. כונתי בו באור המופתים והנפלאות שבאו בתורה אל האבות וביתר ספרי הנביאים וביתר ספרי הקדש לנביאים ובאור ענינים דקים מן התורה והנביאים אין ראוי לפרש בוונתם לכל.

מפות כסף. הספר האחר עשר כונתי בו באור שמונה נביאים ובראש פ"י כל ספר מהם הורעתי כונת הספר כמחוייב. —

מזמרות כסף. הספר הי' כונתי בו פ"י חזלים עם שכתבתי בראשו כונת הספר וכונתו (כל) חלק מחמשת חלקיו. וכונתו מזמור מזמור ממאה וחמשים מזמורים שבו.

חצוצרות כסף. הספר הי' כונתי בו שלשת ספרי שלמה המלך ע"ה הם משלי קהלת שיר השירים.

שולחן כסף. הוא ספר י"ד כונתי בו פ"י איוב בדרך נפלא עם שכתבתי שם כמה ענינים שזכר המורה שאני נוטה מהם למענות ראיות לפי דעתי.

כפות כסף. הספר הי' כונתי בו פירוש רוח ואיכה בדרך קצר מאד. גלילי כסף. הספר הי' כונתי בו פ"י מגלת אסתר בדרך קצר והעיקר

לפרש איך לא היו האגרות האחרונות סותרות לראשונות אצל הבקיאם בתנאין מה שלא שיער זה החכם א"ע כבודו מונח במקומו.

קערות כסף. הספר הי' כונתי בו פ"י הניאל. חגורת כסף. הוא ספר י"ח כונתי בו פירוש עזרא ודברי הימים.

נקודות כסף. הספר הי' כונתי בו באור לספר המורה כמה שאין בו סוד.

משכיות כסף. הוא הספר העשרים כונתי בו באור לספר המורה כמה שיש בו סוד.

אמר אכן כספי. הנה אנחנו מאלמים אלומים כחוך שרה הספר הזה וזכרנו העשרים ספרים שהתחלנו לעשותם ונשלימם בעז"ה. ולמען יעמדו ימים

רבים בין עמי בני מדינות וסימנים בסכנת עלי כסף. כי כפי בניית להם
 בית כסף בני להלפיות ארנים ועמורים, ואשים להם מטה ושלח ומגוריהם וכלים
 מכלים שונים ואשר להם עדי כסף פתגוריה ורחוקות כסף ודיו המים. והי יתן
 להם לב טוב לשמור כלי כסף אלה כמו שישמרו כלי זהבם הנמצאים אצלם
 או מאוני נשיהם בניהם ובגוריהם. אך שידדו אני לעשה חלקי ופרעתי חקי
 אך כי שלום ואמת יהיה בימי, והאלהים יכפר שגותי אמן, ערוז כדוסף
 בשחק נאמן. — וידוע לכל בני הזמן כי לא כחיתי כונתי החח לשוני לשמן
 בתי ולא הפצתי עתה כהתגלות לבי, אך כהתחדש הסכרות לא עת להשוה
 ועת לעשות להודיעם לרבים מלאו דעים במים לים מכמים, כאש מצרף
 וכבורית מכמים. ע"כ שלח להם לפניו יוסף את המפר הזה על רכב הכסף.
 דגו מינים וידו להם לעבר נמכר יוסף, אולי יחנן הי צבאה שארית יוסף
 כהתודע יוסף. —

תם ב"ל א"ו.

מכסך אל כסך הן קסר,
 בסעיף לא ירפך עד יאסך.
 היסך יום עברך אל קבר,
 מה שברך אל שברך כי יקד?

מלאכת שלמה

חלו קנה הנמאות משה סודי הזכיר ר' יוסף אבן יוסף ור' זקנה הערות אחרים שמהו שלמה זלמן דזערבלונער.

שם הזכיר ר' יוסף אבן יוסף צעליטסון לוי הנמאס בהקדמה ספרו פרשת הכסף וזה ר' יוסף בן אבא סודי בן יוסף בן יוסף¹ (הכסף הוא שם מקום מולדתו²) וגם שם יוסף ומשפחתו³ — האמנם בקצה מקומות מספריו ודברים נמצא קראו א"ע יוסף בן כספאי בן סודי. כמו בראש מאמר החמישי מס' תולדות הכסף⁴ וכן ברש"י פירשו על ספר משלי⁵. גם בסדר ל"ו מינכן 265, הל"ג שמעת השמונה מספריו כתב: בראש השער בח"ל: "דמבר ספרים שנרשמו למשה הוא הרב מ' יוסף בן כספי בן סודי" וכן ג"ל רומי כתב שם בראש הרף בח"ל: Rabi Joseph ben-Sodi Kaspi. — והנה הוא נקראו סודי וט' כספאי הוא שם יוסף ומשפחתו, מה יגר עליו דבר שם בן סודי פה?

הדומה הכסף. כתוב באגרות ישי"י (ח"צ ע"ג 45) שזוהו פ"י מ' צמלמן על המלכה. לא ידעתי אם ככה מצא. כתוב בספר קבוצת כסף ל"ו שזוהו דגובה פאיש' לפי בזה, או כתוב ספר השמחה וכו' מה שלמנו כתב בספרו חלמה. ויקן כי נמצא בידו הספר הזה בפרנק-בל"י, לכן אציגה מה דברים אחרים שראשו והנה וכו' הוא להנמס ליעני הקראו הדין את דברי המחבר בספר קבוצת כסף אשר לצינו. (ועל פ"ט ללן ע"פ הקדמת הכסף) את מ' הירומה הכסף הקדמון בתיב מספר אגוד הקד"ס (Nessel Cod. 23) לפני זה 31, כמותו ב"י הוא 44 בלאס אין 4). והנה שם על הרוב ב"י רומי שכתב חזון ר"י יוסף אבן כספי בעד בנו הוא קצור מ' המדות לאר"ס. ונתקן ל"י עדין מאת אבן רעה המסמך אחריו בשנת תק"ב להשבון הישעמלים. וזה התחלתו:

עמ"י. — ספר הירומה הכסף. — בני אם הכמת חכמת לך.

אמר יוסף אבן כספי. כי יש לכסף מוצא להוציא מספרו החכמים מאמרים נפוצים יישרוך בני אל האמת, על כן צור ילדך הוליד אנלי של מפרות עוז מס' המדות לאר"ס ומ' ההנהגה לאפלטון. וילקט יוסף מהם מאמרים היוחד הכתובים למען יהיה זה קצור מונח המדף בין עיניך עם מוסרי החכמים אשר קצרתו לך ג"כ והענה מ' יוסם ולילה. והנה בא הלום מזודק"א אחד מן המכתרים הטובים מפרנאי"ן שבו אמיום שלמו ויקרא לו הדומה הכסף והנאני מאד. וזה החלל בסוגותיו. — פרק א' וכו'.

המאמר החמישי. אמר יוסף אבן כספי בן סודי אבד. כבר הקדמתי לך בני בחולת זה הקונטרס. כי לא כונתי לעשות לך פירוש מזה הספר ולא כונתי לקבץ בקונטרס הזה כל השו"ב וכו'.

(כנסו) — ודעה השלמה באור אלו המאמרים ביום החמישי מן השבע

1) והאם ל"י ליטענבאל מסע על כ' הרה"ט עיני *Setzung des Judenthums* 20. befiast № 1838: 2) עיני פרשת הכסף לט"ג. 3) עיני קבוצת כסף כסף פ"י רומי וט"י. 4) עיני כנסת. 5) עיני תוצרות הכסף לט"ג.

פרושי. — הכ"י דפה הוא (Cod. 264, 73 בלאטס אין 4). — וזה דברי הקדמוני (7):
 אמר יוסף אבן כספי. לי הכסף אשא נפשי לעמוד על הבנת המקרא על
 דרך התגיון והפילוסופיא. ובעבור כי ספרינו בחכמות גנבים נבדים באו
 שערינו ויחוסם להם וכי הוא לברו מ' המורה מיוחס ליהודים מחכמה ארוה,
 שמתו עיני ולבי עליו וחברתי בפירושו חס' הוזה. והנה למען הזכור אתן לך
 סימנים בזה חס'. דע כי כלל פרקיו קצ"י סימן להם ג"ן ער"ן. ודע כי כונתי
 בזה חס' לבאר ענינים מם' המורה כמה שזכר ז"ל שאין בו הפלגת הסתר
 ואך הכל ענינים וכים שכליים וקראו זה חס' עמורי כסף. וכאשר יבוא
 לדיני דבר מרביו ז"ל שיש בו הפלגת הסתר אנתנו נניח באורו בבאן וניער
 לו במקומו בס' הנקרא אוצר ה' ושמו משכיות כסף. ואם יאשימני אדם
 על היותי מפרש דבר מן הספר הוא ז"ל השביענו על מניעה וזה, הנה כבר
 נחנצלנו קצ"י בס' הנקרא מנורת כסף יעיון שמה. ואיך שידוה הנה אנכי
 משליך אח נפשי מנגר להועיל ולכרך כל מעיין והבאתי עלי קללה ומת לך
 עלי קללתך ואחה קח נא ברכתי. ועל כל פנים אני עושה זה לבני בבורי
 הושב כברצלונה שמו אבא מרי ירחמנו עושהו, ואם ימות שומר חודה
 אשרדו. ואחזיל כמה שאבסוף בעזרת ה': ע"כ מכו' לייסוגי. — וכתי' מייכען
 כמותו כהו' זכ"ל: השלמתיו אני הכותב לו בר אברהם ג"ע בשנת מאה
 ועשרים ושלושה בחדש חמו' בחמשה עשר בו השם יוכנו לדוהו בו ולהכי
 מצפוני ומסחוריו אמן סלה.

גביע כסף, כ"י מינען (Cod. 265, 3 בלאטס אין 4). ונראה כי חסר הוא ולא
 ידעתי כמה. ועליו לא משכתי ידי ממנו העתקתו. — וזה דבריו בתחלתו:

אמר יוסף אבן כספי. אחר ההודאה לא יח' אשר נתן חכמה אל הרברבי
 משה נר אלהים נר ישראל אשר באורו נראה אוד: ואחזיל ואומר הכונה
 בס' הזה לכתוב כל מה שנוכל מסחרי החודה שלא ראינו לכתוב בס' מצרף
 כסף ופירה כסף ומזרק כסף ומנורת כסף. וקראתי מ' והיורה דעה
 דמיון אל שם מורה החודה כי זה פירושו מכונה על שמי גביע הכ. ה. הוא
 אשר ישחה ארוני בו. ואחזיל במכוון ב"ה.

מזמרות כסף וכו', ובאגרות יש"ר, מ"י על איוב' בפעות.

שלחן כסף, המזכר מגיד לנו במהות שכוון בו. פי' איוב וכו'. ובאגרות יש"ר
 נוסף מה וכתביו גם קצת שורות מהחלת הספר. ואמנם פי' מ' איוב נמצא פה בכ"י
 מינען (Cod. 265, 37 בלאטס). אים הוא אחי בכתיבים. אפס כי לא נקרא עליו
 השם הזה בכ"י דפה. והוא לך הקורא. שיהיה ממנו בראשו ותוכו וסופו לדגמא: (התחלה)

פירוש איוב. אמר יוסף אבן כספי, אחר ההודאה לאל אחנצל תחלה על

(7) יען כי קנה כתיב דגמא לי התעתיק עולם נדרך וניכוס גם הקדמה הספר הזה
 מכ"י מינען וזולתם, על"ה הכנה בזה הסקדמה ככתוב בכ"י דפה. —
 דבכ"י לבית הרפוס.

הרביעי מדגש דוקטרי"ה שנה תקע"ב לחשבון הישמעאלים והשבח לא רב על
ות. אני יוסף השלמתי זה הקצור כחדש במלוי שנה צי לפרש האלף הששי
ליצירה פה העיר פארשק"ן וצדמתי לזה אפר ההנהגה לאפלטון והוא יסודר
אחר זה. —

אני קרשקש קלונימוס כחבתי זה חס לחכם הכולל המוסמך בתכמות אחר
מפרשי המלך מיסר. דוד בר מאישטרו יעקב. קלונימוס וזיהה השלמתו יום
די לחדש חמוז שנת חמשה אפים ומאתים ושלשים ושנים וסימנו כד יבר"ך
ישראל. השם לרוב רחמי ויביתרו למעלה והשם יזכרו להגות בו הוא וזרעו
חרע וזרעו ער סוף כל הרורות וכן יהי"ר אמן. ההודאה לנתון ליעף כח ולאין
אוניס עצמת ירבה אמן אמן חוק ונתחוק הסופר לא יזקכ ביל א"ו.

פרשת תבספ, כ"י מינבקן (Cod 61, 114 בלאטס אין 2). לא הסוק חומן
בידי להעתיקו עד כה. ולכן לא יכלתי להעתיק פה רק איזה שורות מקוטעת מן התקופה
להלמא.

כשם די אליה ישראל אכתוב הפי של חברי החכם הכולל אפרס עורא
ולחיה. בנאת יתהלל המתהלל השכל וירוע אורתי וכו'. — ואני יוסף בן שבע
עשרה שנה בער החלון התשוקה וכו'. — ואף כל זאת הביאתני השוקתי
והביאתני בספי לחיבי חוך חס הנכבר שחיבר החכם הגדול הפילוסוף אברסם
המכונה אכן עורא כפירוש תורתנו הקדושה והצדופה וכו'. — לאחר
שנתישבה דעתי לעצתי שנמתי ואורתי הלצי אני יוסף הנזכר בן אבא מרי
בן יוסף בן יעקב מכספי המקום לכאר את דברי החכם הזה המכונה
אכן עורא כפי יכולתי וכו'. —

כסף סיג'ים, מוכירו גם כפירשו לאיכה בפי מצרים נתנו יד ולא נודע לי אם ישנו
ערך במציאות ואיני? —

כלי כסף, עינינו הרואות בה כי איננו ספר בפ"ע כאשר חשב בעי שפתי ישנים.
ואמנם אף הוא לא אמר רק בלשון "בך מצאתי" (ע"ס 21 א).

מדת כסף וכו', דלא בעל"ם אגרות יש"ר שחשב וחקל אורתי ופי הסוד לשנים.
(עיין עס ח"צ 75 61).

מצרף לכסף וכו', כפורי כסף וכו'. והאגרות יש"ר בפנים אחרים. (סס 75 44).

מנורת כסף, (ובדומתה לילענטהלל מסורת כמ"ך בטעות). נמצא אתי בהעתק
מכ"י מינבקן (Cod. 265, 40 בלאטס אין 4). זה התחלתו:

אמר יוסף אכן כספי. בנתיי בזה לעשות באורים מה למעשה מרכבת
וקראתיו מנורת כסף, ונחלק ספרנו זה לארבעה מאמרים רמזון ארבעה
סוסים שהיא מרכבה שלמה וכו'.

עמורי כסף, הוא באור לספר המורה כנודע, ופליאה דעת ממני כי לפי דברי
המחבר הוא כעין ח"ב ל' מירת כסף? — הספר הזה הוא ראשית כבורי פרי העתקותי
עורני בלייפציג כי שם נמצא באוצר ספרי זקני העיר (Cod. 41) 38 בלאטס אין 2).
דומ"י דשם ממושמש ומסוקה מאד מאד, לכן לא נשאתי לשוא נפשו להוציאו לאור על"ה חב"י
הוא. ונתתי לבי להדחוק נדוד עד בואי אל המקום הזה ופה עלתה בידי לחוק בדקו: לחיבתם

מסעונו לפירוש הקורמים לפני כמו שהחנצלותי על כמו זה ביתר ספרי, רצוני
מ' הסוד ומ' המצדף. והוא בי אין כונתי רק להראות לעמים חסרוני כי אין
אנו מבין רביהם. ואחרי זאת אומר כי השלם רבינו משה ז"ל יסד פרק ז'
מהחלק שלישי ממורה חלוקת דעות בני"א וזכר רעה אריסמו ורעה האשערייה
ורעה המעחוליה ורעה תורחנו וכו' וכו'. — (נמוכו) — קצור פירוש איוב. אמר
יוסף אבן כספי. ראיתי את ארוני משה הרב המורה ז"ל יושב על כסא רם
בפי זה המ', ובעבור שזה המ' נבכר מאד וכו' וכו'. — (נסוף ספר) — האלהים
יבנו לראות משובח העולם הוזה משלום הנפש ומן העושר והקנינים ויתר
הדברים הנכונים מה שיספיק לנו ולכנינו ובנוחיתו בין נגידים גדולי החסם
יחידים בממון עשירים מסתפקים ובמעלות שומרי רח והקים ורביים עתיקים
ער שנזכה אנתנו וזרענו אחר מותנו לשובח העולם הבא ונכנס במצותן
של צדיקים. אמן, חס. —

אנה רוד חלאיו תודוד כנאת מאיסמרי שלמה רפירא לפמא

נ"ע מוקיר אן כיעת פי משלי ואיוב לבן כספי עלא ידאר

לאל די משה אל אוכחל לר' ויראל לאפיל אבן כספי צ"ו.

שולר ופרד וקבצת חקו וכאן דלף כ"ו סיון שקב"ג ליצירה. —

כ פות בסף, כ"י מינבנין (Cod. 265), על רוח 3 ועל איכה 9 בלאטט אין 4).
ורבו השנויים בין פי מגלת איכה הגדלים באגרות יש"ר (ח"ב 45 — 61) ובין כ"י
זח. — (המחלה)

כפות בסף הכולל שתי מגלות כף אחת מגלת רוח וכף אחת מגלת איכה.
הכף האחת מגלת רוח. — אמר יוסף אבן כספי ראיתי את הארץ והנה חרו
ויושביה כמו כן ימותון ולא ישאר מן העולם השפל נרקן החלק השכלי אשר
עליו לבר אמר שלמה והרוח תשוב א' האלהים אשר נתנה וכו' וכו'. — יהי
בימי שפוט השופטים, נכון וראוי היה מאד ליחד ספר לכחוב יחס רוד שהוא
ראש כתר המלכות שיזיה אשר עליו נכא יעקב גור אריה יהודה וכו' וכו'. —
אם יגאלך טוב יגאל, לא היה שם הגואל טוב והער בעלי המסורה גם יאמר
עוד עליו פלוני אלמוני. אבל אם הוא יגאלך טוב שיגאל וכו' וכו'. —

גלילי כסף, כ"י מינבנין (Cod. 265), 4 בלאטט אין 4). — (המחלה)

פי קצת מגלת אסחר. — גלילי כסף. אמר יוסף בן כספי רוח א' עשתני
ורוח'ה' נשאהני פה העיר הגדולה מירוק'א שנת צ"א לפרט האלף הששי
ואשב פה ששה חדשים שמח כחברת הרופא הכהן רון אלעזר בן אדרוט
ומתעלם באהבים עם רבים נכבדים מחושבי העיר דיו ה' עמם וכו' וכו'. —
אמר המחבר הנה המגלה הזאת פירשו מאמריה רבים לפני ואין כונתנו
להעתיק דברי זולתי כי אין מנהגי לחבר מ' רה על אהת משתי תכליות, אם
לסחור פי הקורמים אם לחדש ענינים לא זכרום כלל וכו' וכו'. —
קערוה כסף וכו'. הגודת כסף וכו'. ובאגרות יש"ר בנינים אחרים ע"ש.

נקודות כסף וכו'. האמרת יש"ד כתב שהיא על ברית וקלות שבתורה. לפי הנראה גם דברי לקוחים מס' קבוצת כסף להספרי אבל שונה הנוסח מאשר לעינו במנה מקומות. ואם אמנם כי היה לי למשון ידו ולכלום פי פדבר דבר כה וזה גם להחזיק במכרע ביניהם מדעתו פד ערכו כי חרל אג"ג; אפס אחרי אשר במקום א' גם לב החכם יש"ד לא נמך עמו להחלים דברו ומביא שתי רעות שונות על ס' א', כי זה יכתוב יד; "מנורת כסף קבלה על מעשה סרכבה, כך כתב החכם די דוכי במקום אחר. אבל במקום אחר כתב שהוא כולל ס' על. עודא ודבריו הימים "עני הרואות שלא היה ספר קבוצת כסף לפני ורק החכם די דוכי סוכר במוך נרנו ובעקבותיו יצא ללמד לנו דעת נאלה. לכן הודכתי בגפשי עון לצאת לישע הל"י שלפני אף אם אין בני דבר כ"א האי דבר לעזרתו לו, והוא: הנה שלשה ספרים שונים נפתחים לפני בל"י מינכען שלשתם באורי ס' המורה להרמב"ם ושלשתם לחכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל. והם א' בכרך 263 א"ל ואחר בכרך 264 א"ל הוא ס' עמודי כסף, ואחר בכרך 265 א"ל הוא ס' משכיות כסף. והנה השנים האחרונים נודעים לנו בשםם גם נקרא שם בעליהם עליהם. ואולם הראשון אשר בכרך 263 א"ל לא נקרא בשם וגם בעליו אין עמו כתוב ספרי החכם הנ"ל, וגם בסופו נראה כחבר ובלתי נשלם ואיינו מניע רק עד ס' מ"ג מ"ז. ואך ברשימות ספרי האוצר הוא מיוחס לאבן כספי. ואם נאבה לשמוע אל דברי הרשימות האלה המאמין לא יהיש גם נאמר כחלום שהוא ס' נקודות כסף ועולה בקנה אחד עם כ"י זה אשר לפני.

משכיות כסף, כ"י מינכען (Cod. 265, 31 בלאטס אין 4). ודושי ספרי אשר לא דאו את דברי המחבר עליו באמר, "אוצר נחמד יכונה אוצר ה' ושמו משכיות כסף" חלקו אותו לשנים ושלשה ספרים בפעול. — וכה יתחיל:

אמר יוסף אבן כספי, אוצר נחמד ושמן בגוה חכם ולא יועילו אוצרות רשע, ע"כ שמת' פני לעשות אוצר מכסף מרות ספר המורה הנבכר שהם מרות חכמה בארוח, לכן קראתיו אוצר ה' ועל שמי משכיות כסף. והנה מתחיל בזה הנכסף בעזרת האל. — פתיחה וכו' וכו'. — (נסופו) — הם באור המורה השלמתיו אני לעצמי ולרעי ולא לאחר זה זכרי זה שמי לאון דק"ב יצ"ו המבונה לוי בנו אברהם לניל בחרש מרחשוון בעשדים וששה בו שנת עשרים וארבעה. המקום זכני להגות בו ולדעת מרותיו ולהבין מצפוניו ולבוא עד חכונתו ולחקור יסודתו, אמן אמן מלה.

חיצויות כסף, כ"י מינכען (Cod. 265, 37 בלאטס אין 4), כולל פי' על ספר משלי ולא נקרא עליו השם הזה בל"י, אבל לפי דברי הספרי בספר קבוצת כסף שלפנינו זה שמו. ולרובא אציגה פה איה שוהת. — (סממלנו):

משלי שלמה, אמר יוסף הכספי בן סודי, זה הספר הוא כספרי מוסרי הפילוסופים, ואין בו לפי דעתי חרות ומרות לא באשה איש ולא בולח זה רק הכל כפשוטו ובנגלה מענינו. ואמנם הנהו זה דם וקריאת שמו משלי, כי רוב ענינו שם אחד שבו דמיון ומשל לענינים רבים כמו שידון בדברי הפילוסופים לומר המשל הזה וכו'. — משלי שלמה בן דוד וכו'. בזה אמר שם הם ושם מחברו, ואחר אמר כונת הספר ותועלתו. מוסר השכל, סמך מוסר השכל כי נמצא מוסר איילים, ואמנם בכל מקום שהוא בחכם פירושו על הראוי והאמת, וכן הוא כל שם נאמר בחכם ובמוחלט כאמרנו ע"ד משל מופת במחם. והנה שם ההשכל מבוואר ענינו במ' המדות וכו'. — (נסופו) — וכתב זה יוסף ע"ד מרשקן ע"ד מגוריו חרש שבט שנת תשעים לפרט האלף הששי למנין. —

עוד נמצא בכרך כ"י מינכען היה (Cod. 265, 7 בלאטס אין 4) ס' המוסר ששלח

החכם הלאי ר' יוסף אבן כספי ז"ל למסור ר"י שלמה-בן-לאמץ בלגסיה. — והנה פני
פה קצת מפינו לדוגמא. — (המחנה)

אמר יוסף אבן כספי ז"ל כל ימי יגתי בין החכמים ומנוחה לא מצאתי. זה
לי עשויים שנה גלתי למקום חורה לפי הנשמע שבנתי באחרית ים ידתי
מצרים בית מדרשו של הרב הגדול המורה ז"ל השלם ומצאתי שם זרע זרע
קדש דוד רביעי ובניהם (נרו) חמשי כולם צדיקים אבל לא היו מחקמקים
בתכמות וגם בכל החורה לא היו שם חכמים, וקראתי על עצמי הוי היוודים
מגרים לעזרה ואשוב א ארצי בבשח פנים. וכל זמן עמרתו בחליכת ובחורה
היו ח' חרשים וכו'. — ואולי יועיל זה המוסר להבין ולהורות לרבים מושבי
הארץ ולבן קראתיו יורה ר' ד' עה, ובה אעור. —

פרק י"ה. אודיעך בני דבר אמת בסדרותי למרתני מן התלמוד חלק גדול,
כעונותי לא עלה כירי ידיעה הפסקים כולם והיום זקנתי ושכתי ואצטרך כמה
פעמים לשאל מהרבנים ואם הם צעירים ממני לימים. ולמה אבוש מזה האוכל
לדוות בקי בכל המלאכות? הנה אצטרך אל סם הזהב ער"מ אך א צורפי הורה
וזאומנים ולא אבוש כי לכל איש ואיש יפה אומנתו בעיניו. ויהי היום זכתי
אח זכתי צאן ובקר וחרגלות מפותמות וברבורים אבוסים, אף ערכתי שולחני
קראתי למאהבי לאכול ולשחות זכי. ובה משפחה דיה לי והלכה השפחה
האורורה ותכניסה הכף חולבת לתוך היוורה ונעלמה ממני הלכה אם כבולה
משערין או כמה חפיג מיניה. ואך מר בחמת רוח רעב וצמא לאחר מהרבנים
הנכבדים שבכם והיה מיסב על שולחנו עם אשתו ובניו אוכלים ושוחים יין.
ואוחיל לו על פתח ביתו ער גפו צללי ערב כמעט לא נותרה כי נשמה.
והאביונים הקרואים כן היו יושבים ומצפים אלי, ואניר איהם כל המאודע כי
לא אבוש לאמר אינני בקי בחלכת זאת או בזאת המלאכה אבל אני בקי
במלאכה אחרת. ולמה גלאן ישוה פסק או הוראה מדיעה הכורא או אחרותו
בכף חולבת הקמנה? — (נסומו) — נשלם ספר המוסר הנקרא יורה ר' ד' עה,
הזלה לאל יחברך נוטה שמים מדיעה.

הא לך ירדתי וכו' מהר"א בן יעקב קצת דוגמאות מספרי החכם ר"י אבן כספי אשר
מצאתי להעתיק עד כה ולאספם לי. גם מעט אומי ומעט דברים על קצתם לפי קצו דעתי.
אליך אשא נפשי לערוך ולהבין אותם לדפוס על סדרם כראוי וכוד ה' השובה עילך. ואם
דבר החכם ר"י אבן כספי לא בוש לאמר אינני בקי במלאכה זו כ"א באחרת, למה זה אבוש
להגיד כי אנני רק זו מלאכתי להעתיק דברים ככתבן ככ"ל ולהסיע ולהביא לחרשים ולבונים
עושי במלאכה להוציא כלי למעשהו, ולא איש דברים אנני בכתיב וספר כפי מה שנדרש
לזה? — והני אל ה' אקרא להושיעני להוציא מדשבתי מכה א הפועל וזאת הרב המוכר
יעמוד לי להוציא לאור ספריו היקרים הגנוזים בכ"ל באוצרות ספר ומסגנון מסתרים להפיק
יצון מרושי חכמה ותושיה.

המ"ד הנוכח שלמה זלמן ווערבלונער

שפת חכמים

באור מלות פרסיות וערביות הנמצאות בתלמודים והרומים ומדרשיה.

אמר המחבר אהרן יעללינק: שתי שנים הלפני עברו סעודת התלויה לבאר הפרש
מלות פרסיות וערביות המאוזרות בדברי חז"ל, לקסי ובארתי אותן אחת אחת ואמרתי לא לבי
על משמרתו אעסרה עד אשר יבוא העת להשיג הבאור במתנה העברים. ועתה קם ירדתי
החכם מרדכי'א בן יעקב איש אורב חכמה והפגו להגדילה ולהאדירה, ומלא את ידי להביא
את מלאכתי על מכשם הדפוס ועשייתי כמאות נפשו ועברתי בין בתרי העורך לרבינו נתן
הגהתי בו יחס ולילה למען כלת פמרי שפת חכמים ואתלי שיכון לעד. ועתה אעירך
קודא נחמד על דבר אחר מרם בואך אל פנים הספר. אך בראשונה אשא שמות האנשים
על שפתי אשר קרבו לא המלאכה ועשו חיל לפרש חז"ל למען קצת מלות פרסיות וערביות. וזה שמות
החכמים: (א) רבינו האי גאון בעל הערוך; (ב) הרמב"ם בפ"י על סדר זרעים באר מיני נטיעות; (ג) ואתרי
(ד) ר' נתן בעל הערוך; (ה) הרמב"ם בפ"י על סדר זרעים באר מיני נטיעות; (ו) ואתרי
(ז) ר' בנימין מזוססיא בעל ספק הערוך; (ח) החכם ר' משה לנדא בהקדמות על
הערוך; (ט) הרב מרדכי'א ראפפורט בתולדות ר' נתן; (י) החכם רבינו בבבוי העתים
תקמ"ז; (יא) ירדתי החכם פירשם בספרו תלמוד לשון ארמי; (יב) החכם לעוויא ברעסלויא
פרש מלת נחשירכן במכתב עתי של הח' גיוונקי ח' ה'; (יג) החכם ר' מיכאל וקש באר
מלת מצדקא בספרו על פיוט הספרדים; (יד) ירדתי החכם שפיינש נייירער במכתבו
על לשונות נכריות בספרי העברים; (טו) ויתר שאת על כלם לאחד מחכמי הגזורים ושמו
רעלאגר (*). אך אם לא הגיע המיד אל המסדה ושנה כמה פקמים בהבנת התלמוד, וכל
לא לא פרשו יותר מסאה חמש עשרה מלות ואני הצעיר אספתי לאגודה אחת יותר משלש
מאות, ובכמה מלות בחזתי דרך לעצמי ולא טמנתי ידי בצלחת כמו שחזרה בשנים הספר,
ואם תשים מחברתי מערכה מול מערכה עם מה שכתבו החכמים לפני האגודה אחת כי לא לדיק
ינתי, וכל זה איננו שיה לי כי יש עוד כמה מלות אשר נבעו ממקור נכרי ולא יכולתי
לבארן. ודע כי עלו קמשובים על פירשי ר' האי גאון ור' הגנאל ור' נתן כי השוחזרו
הפרשיים המלות וערכו והאבו האותיות באופן שיועקלי רבה מאד להשיב תמונת המלות על
מבטן הראשון וגם פרשיי התלמוד עזבו הדרך הישנה. ונקדתי המלות העבריות למען ילמדו
דורשי התורה לקרוא המלות כמשפטן ובתנתי בכור הבהינה מה שכתבו החכמים לפני ואם
שנתי היה לי למורה כי איננו מהגדולים בארץ חק חכמים בעיניהם יחשבו כי נקים
פכל שגיאות המה.

לפס"א ב' רר"ח אלול הר"ו לפ"ק.

(*) נקבל עם אהן חובה לידודי החכם דוקטור בעער נדרזעטן אשר עלה לי הפ"י על
החכם חז"ל איזה עבדוה לפני כלום מפשי יד. וגם מורי החכם המדקטור פליישער
זכור לעוב.

אות א

אארא (ביאט דף ל"ב ל"ו, ערוזין ל"ד) סדר, מערכת. כמו אארא רליבני לבנים סרורים אחר על גבי חכירו כמו שפי' בעל הערוך. אמנם בחלמוד שלנו הגירסא אוירא וזה יותר נכון. פי' אארא לא נמצא בל' פרסי ומלת אוירא מקודה בל' יוני $\alpha\alpha\alpha$. ולפי' אארא הוא מלת $\alpha\alpha\alpha$ על משקל סודי ר"ל אאר.

אבזר כמו שבחוב בערך, ובנסחאות שלנו אבזו (מנחות ע"ג) ועניו בל' פרסי אָבְרָאו כל מה שנוחנין לחוד החבשיל כמו חפלין ויהקות ואינו ל' ישמעאל.

אביסנא (שנה ק"ו) לדעת החכם רעלאנר הוא ל' ערבי או פרסי כי ון בבי לשונות הללו ענינו משקל ונספ אלף כהחלחו.

אברוארי (שנה י"ח) לדעת הערוך הוא ל' פרסי וענינו חומת העיר. וצ"ל אברוארי ברל"ח כי וינאר בל' פרסי חומת. ואולי צ"ל

אכרשהרי כי שָׁהַר בל' פרסי עיר ומלת אָבְרָה היא מלת החכם.

אברונני (ערוזין כ"ט) פי' רב האי גאון בל' פרסי שלחים. ויפה הגיה החכם רעלאנר שצ"ל אברונני כי פְּרִנְקָה בל' פרסי שלח.

אברווי (מוסד מ"ד), מן פעל ערבי אָבְרַע וענינו שמור פירות.

אברוורי (כ"ג כ"ד) מורכב מן אָב פתרונו מים ומן אָבְרָן פתרונו הביא או מן אָבְרָן פי' נשא, וענינו חִקְוַת מים. ודלא כרעלאנר

שפחד אוחו מענין משקל כמו באר בל' פרסי, אכן הגירסא הנכונה היא אָבְרָר, כי באר מן פעל ראשון ענינו החזיק (מים).

אברז עיין מה שבחבתי בערך אבזר.

אברזין תקום מפו רב (מסליס י"ט) היא ל' ערבי או פרסי אָבְרִין ופתרונה זהב מהורי. כמו $\alpha\beta\rho\upsilon\zeta\omicron\nu$ בל' יון.

אברזין (כ"ק ס"ג) מבסת של מוס. לפי' החכם רעלאנר נגזרה מן אָבְרִינָה שענינה בל' פרסי בנר.

אברנים (פמחיס מ"ח), מורכב מן אָבְרַע שענינו צלי או נשרף ומן נים שענינו חצי. ודלא כרעלאנר באמרו שצ"ל נאבארנים כמו בא בוריאן פי' אינט-מבישל.

אברושך (פרסום לה) פי קבוצה ורוכשאו ומשואו. וכחב החכם רעלאנד
שהוא לי פרסי כי אברושך ענינו כמי"ש לעיל בערך אכזר. ולא
נראה בעיני כי מלת אברושך בחמנה אחרת. ונ"ל כי נגזרה מן אברושכי
(שם על) פי יחיים שמנים.

אגמא (מסדרין ל"ח). כתב החכם רעלאנד שהוא כמו עגם בל ערבי
שענינו עגל או נברי ונקראו הפרסים בשם זה. וז"ל דעתו נוסח
לזה כי אגמא שם מקום.

אגם (כללים כ"ב) מין פרי ובל ערבי אגאץ וכן מבב בעל הערוך ובלשון
ישמעאל אגץ.

אהן (פסחים נג) כמו אהאן בל ערבי קנה דקלים.

אהורירי (שבת ק"ג) שומר ארוות המוסים. וכחב החכם רעלאנד כי אכזר
בל פרסי ענינו ארוות מוסים. ולי נראה שצ"ל אהורירי כי בר
לא נר הדבה נוספת בסוף המלה וענינה מלת היחס על או נושא.

אוזא (מכילתא ט) בל ערבי און אוון.

אול בל ערבי אול ופתרונו ראשון.

אונברי (מכילתא ט) פי הערוך בל פרסי עושי מלאכת הנשוא. ורע כי אונאן
בל פרסי ענינו שרדה או משרה כמו שהעלה גם החכם רעלאנד
והבנת קרמן מעל קרן, פי עשה או פעל.

אום (טכרות קכ"ד) לפ"ד הוא לי ערבי אום וענינו נותר.

אוריא (קדושין י"ג) כתב הערוך פי בל פרסי צד המערב.

אזמרגרי (ריש ויקרא רכ"א) הוא לי יוני ולא פרסי ברעת החכם רעלאנד.

אחמר (מרגום שיר סטיריס) ארום ואורם והוא לי ערבי אחמר.

אטרנגא (מחזקות ס"ח) אולי צ"ל אסר-הנגא, ועיין ערך פרהנג.

אטרג (מרגום כהנא נעט טיער) מין חפוח, ובל ערבי ופרסי אטרג.

איגל (פסחים ק"ח) אגאר בל ערבי גג ומורגל בסוריא.

איר (ע"ז כ"ז) לי ערבי עיר-חג.

אינגד (גטין ל"ח) צ"ל אנדג כמו שכתבתי בציון החדש כי אגנך בל
פרסי מעט. ולזה מיון ג"כ החכם רעלאנד.

אצא (ע"ז ל"ד) לפ"ד הגי' הנכונה אבטא כנ"ח ועיין ערך אברורוי.

אכנגרי (מ"ק י"ג). פי כחשובות הנאונים אכנגר הוא הממנה על שולחן
המלך, ששולחן בל פרסי אכון ומלך הוא גאדה. ויפה מן

החכם רעלאנד באמרו כי כונאן בל פרסי שולחן וגד הוא חברת נר. ואולי

לפי פי הנאונים צ"ל אכונשאה כמו כונאן ש אה ודאי כמו על, או לפי

ס"א שגורסים אכונגרי והיה הגי' הנכונה אכדכונאן אפר כונאן היינו על
השולחן, ממנה על השולחן.

אכספתיאם מן רג טרוד (חולין ס"ו) כתב החכם רעלאנר שהוא מלה
הֶיֶסְטִיָּא (εἰστίας) הנגזרת מן סֶיֶף שהוא חרב כל ערבי ופרסי,
הפרסיים קוראים את הרג הזה שֶׁמִשִּׁיר מֵאֵהִי (Eshmeriffia).
אכסר (מעשר ט"ט) י"א הפסד, וכל ישמעאל קודין להפסד בסאר"ה
מן פעל קסר.

אוכף (שנה ל"ג) אָבָאָף כל ערבי בר של סוס וחמור.
אכרוע (ידועתו פ"ח למעשרות) כתב הערוך פי' כל ישמעאל כרוע מן
עשב, ואני אומר שהוא מִפְרָעָה וצ"ל מכרוע.

אלוא (גיטין ס"ט) מין עשב מר והוא לי פרסי, ועיין מ"ש החכם ר' משה
לאנרא בערך אלוא.

אלוחא (נכסו ל"ג). עיין אלוא לפני זה.

אמגושא (שנה ע"ט) מגזם כל ערבי ופרסי.

אמרבל (פסחים כ"ו). לפי"ד החכם רעלאנר הוא לי פרסי אָמִיר קְלִיר פי'
ראש המפתח. ואולי כל הוא קל מן קאל כל ערבי אמר.

אנגריא לי פרסי הוא ולא לי יון, כמ"ש החכם געועניוס באוצר שרשים
במלה אנרת. אָנְרִיָּן כל פרסי כתב. אָנְרָה מכתב,
ותדו הוראתו עבודה שצוה המלך או כתב לעשותה.

אנריסקי (כ"ג כ"ט) בינוני פעול מלח אָנְרָאָקִין הוא אָנְרָאָה ואם
נוסף עליו יו"ד יהיה אָנְרָאָקִי. ועיין בסמוך.

אנרכחרי (גיטין ט). אולי גנור מל פרסי כי פעל אָנְרָאָקִין הוראתו
השליך.

אסד (נרכסו פ"ט). כל ערבי מִסְדָּר כסח.

אספרוהי (כחונת ג'). אולי צ"ל אספאודי מן ספאה כל פרסי חיל, או
מן ספארין שפחוננה הפקיד.

אספרי (מ"ט ס"ג). רב האי גאון גורם אצפרי ופי' חתיכות כסף. ודע כי
צפר בלשון ערבי זהב.

אספרון (כ"ד פ"ז). פי' הערוך לכן כל יון אספרון. ואולי מקורו כל
ערבי ופרסי כמו שהעיר החכם רעלאנר כי אצפר הוא יקון.

אסקונדרי (קדושין כ"א). אולי צ"ל אסנקרדי כי סַנְק כל פרסי אכן
והברה דר כבר פירשתיה.

אסחחר (מגוס חוב ל"א כ"ו). סמאנה כל פרסי כוכב, מול, הצלחה.
כמו אסחר.

אפון (נכסו ט"ט). לפי"ד החכם רעלאנר אולי הוא לי ערבי בן מן קמניות.
אפונרה (נרכסו כ"ו). דעת החכם רעלאנר שהוא לי פרסי בְּנָד פי'
חגורה. ואני אומר שהוא לי רומי.

אפנהא (נרמס מ"ט). עיין ערך אפנדה לפני זה.
 אפיץ (נמס ק"ד). עפיץ בל ערבי כמ"ש בעל הערך.
 אפרהנג עיין ערך פרהנג.
 אפרוח עיין ערך פרנחיה.

אפרייא (נ"מ ק"ח). פי בעל הערך חוזק בל פרסי. ואולי זיל אפרהיא
 כי פרהי בל פרסי ענינו כבוד וגדולה.
 אפרסק (נלאס כ"ב). פרסק בל פרסי.
 אצווא (פסמס כ"ו). יפה הגיה החכם רעלאנד אצנא כמו אשנה בל
 פרסי. ואולי היתה החמונה אנה.

אקרפשא (מ"ק). החכם רעלאנד גוה המלה הזאת מן אקור בל שמשמין
 לחובו התבואה לפני המום כמו שפי רש"י. ועיין מה שכתבתי
 בערך קרפשא.

ארנם (נמס ל"ט). בל ערבי ערנאס. ואם שכתב בעל הערך וקורין האחת
 מהן בל ישמעאל ערנאסה כיון אל מלה ערנאסה כי בתוספת
 ה"א הוראתו ארנם אחר.

אשכף (פסמס ק"ו). הוא בלי ספק ל פרסי וחמצא המלה הזאת גם בל
 סלאוואניא שוועץ. ודע כי בל סלאוואניא נמצאות כמה מלות
 פרסיות. ובלשון פוריא אשכפא מנרלר.

אשמראי שם מלאך מן אסמורן היטה ויהיה אשמראי מ"ס. וכבר
 פירשתי באופן זה במקום אחר ולזה כיון גם החכם רעלאנד.

אחרוג חרונם פרי עץ הדר. כבר פי רכינו סעריה זאון בפתרון השעים
 מלות בודרות 57 על שעץ הדר בל ערבי אקרג. ועיין ערך
 אטרג לעיל.

אות ב

באג (נ"ב ס"ח). יפה כתב ידירי החכם פירשט כי דא ל פרסי, כי באג
 הוראתו אדיץ, גן, מקום יפה ונחמד. ודע כי מבטא אות ג בל פרסי
 הוא כמו ג בלשונו.

בארג (ע"ו ל). כתב הערך כי ל פרסי הוא. ונכון הוא יכי בארג בל
 פרסי טוב ויפה.

ברוכר עיין ערך דובר.

בריא עיין במסך.

בוכנא עיין ערך בזכנא.

בוסתן (נ"מ כ"ד). בל פרסי בסתאן הוראתו גן.

בורגן (נמס ק"ד). אודל ואולי הוא ל פרסי באקתאנה סערת החכם

דעלענדיג. דע כ"י באר הוראתו מ"ש אומ"ד ש"ן לפוא אל חכמה. וכלת
חמנה הוראתו אות'ל.

בורנר (כ"ל ל"ו). קרן קר בל פרסי עובר ארפת. פן דעה חוכמה דעלאנד
ואולי צ"ל ברונר. דע כ"י קר נגור מפעל קרין, עשה עפר, ופול
קרין דע.

בורדקי עין ערך בורדקי.

בוריא (מוט כ"ו). כן הגיה הרבם דעלאנד וחתם בדיא פ"ל"ח. וכלת
בז"יא וזא שחצול על ק"ש בל פרסי.

כזא עין ערך שברכזאי.

כזכנא (פ"כק"ש) ס"א כזכנא, כזא צ"ל ערפי שומר הפסח. וכלת
דממנה על כמם עובדי גשמים.

כמם ר"ס כ"ג, אלה בל ערבי בטם.

כנרסאי (ווסלמי כלום פרקא מל"ה). לפ"ד צ"ל כנרסאי כ"י בל ערפי
קרנס מן בור.

כסחרקי (מסלרין כ"ט), פי הערך כרס ומסאות וכל פרסי קס"ק משה
וכ"י לפ"ד דחמם דעלאנד. ואני אומר כי המונח המלה חיות

קס"ק"ה ונסח י"ד ונהפך. דה"א לק"ף לפי כלל ל' פרסי לפנים, וכל פרסי
חום ישחנה דה"א לגימיל.

כערד, ל' ערביצא. בעיה למימר מוח ל' אפר' אבער ל' מדרש חס"ד י"ח
קרן בל ערפי וזוק וזה אבער דחזיק את עצמו.

ברקא עין ערך באר'ג.

אות ג

גואז (קלוטין ל"ג), מגורח נאן ל' ערבי הלך, עבר. ולפ"ד הוראתו כמו
רץ ולפי שחזצים היו מביטים קראו ג"ב למרים גואז.

גואלק (הענין כ"ג), בל פרסי גואלק שק. דע כ"י מבטא אות ג"ם וזה
לפנים כמו גימיל.

גוהר (נחרגוס), אבן טובה כמו גוהר בל פרסי. וצ"ל גוהר זלג עוהר ביו"ד.
גול בא' (מסמס ל"ט) בל ערפי גל בא' קטניות.

גולמהרג (מסלרין ל"ה) פי רש"י חתיכה של חומה כל פרסי, ואולי צ"ל
גולח כ"י קלוד בל פרסי חתיכה עפר, קרן וכל, ואולי

נקרא חומה בשם זה.

גון, מן צבע, וכן בל פרסי גוןה.

גונדרז (קלוטין ע'), מקום צרוע ומלעם כל פרסי קרן דוש.

גונחא עין ערך גנרא להלך.

דרבון (מקלס ד), פי בעל מוסף הערוך מן משבע פרסי של זרב וזרח
 דרוש היתה תקוקה עליו. ורע כי דרוש כל פרסי דארא.
 דרבון (פנח ס"ט), קנמן, הערוך כתב וכל ערבי דרצין, והוא דאר ציני
 פי קנמן הכא מארץ חינא.
 דרשן (פנסלרין ל"ד), לפ"ד תראהו מתנהמי דרשן כל ערבי כמו נהן כלשוננו.
 וכל פרסי דארשן גם בגד חדש. ומה תראה כי הני הנבונה דרשן.
 דשתנא (ע"ז כ), דיקפאנא כל פרסי גרה לפ"ד החכם רעלאנר, ול"ג
 כי וסת ג"כ לי פרסי.

אות ה

הזר (פנסלרין ק), קנאר כל פרסי אלף.
 המין (פוסה ל"א), המינאן כל ערבי ופרסי חגורה, ובערוך צריך לחקן
 המינאן תחת המינאן.
 הנדבי (פסחים ל"ט), כתב הערוך כל ישמעאל היגריבא, והוא הנדב פה.
 הנרו (גיטין ס), בלי ערבי הנדראו וכל פרסי אַנדראוה חכמת התשבורת.
 הרהן (פסחים ל"א), כתב הערוך משכון כל ישמעאל דהן והוא ר' רב.
 הרמיו (פנסלרין ל"ט), הוא דוח אַרמונד אצל הפרסיים.
 הרמן (גיטין כ"ו), לפ"ד הוא מלה פְרמאן מן פעל פְרמונדן, צוה, פקד.
 ולפ"ד הרמנא דמלכא דויא מצות המלך, פְרמאן שאה.

אות ו

וסת עיין ערך דשתנא.
 ורר (שטייען מ"ג), כל ערבי ורר.

אות ז

זבוגא (מ"ק כ"ח), מקום סחורה, סוף המלה הוא לי פרסי נא או נא (דוא)
 בגי"ם פי מקום, ואולי צ"ל זבוגא.
 זבורא (תניגס ט), כל ערבי זנבור צרעה.
 זהרורא (ב"ב ל"ט), פי הערוך הממונה מן המלכות לקבל מסקא דפרדיסי.
 וזה השם לי פרסי הוא, וכן הוא כי צְהָרָא כל פרסי שדה.
 והברת פָר פי על. וזלא כרעלאנר שכתב שהוא נר. ועיין מה שכתבתי
 בערך אבנגרי.
 זורא (ממונות ס"ו), קדושין י"א), נאר כל ערבי צידה ומלה פְנונד שק
 שמיסין בו צידה, וכבר פי הערוך שהוא לי ישמעאל.

זיידן (שנת ל"ד), רב האי גאון ז"ל נודע באזיידן ונגזר ממלח באן כל פרסי נין. ועוד כתב רב האי גאון ודארם העוסק בהן קורין אותו כל פרסי באזיין, ובשנתם יוחר מאחד קורין אותו באזיידן ולי נראה שצ"ל באזור כמו באזור וסכני באזוראן כמו באזיידאן. ועיין מ"ש ערך שברבנא.

זין (ויקרא רנב סיף ארדי מוט), הוא עוף גדול וכלי פרסי סימך ג. (ועי כ"ב ע"ג). זיינקי (סמונוס מ"ט), אולי צ"ל זרינקי מן זר כל פרסי זהב, זרין מזהב. זנגביל בלשון ערבי זנגביל.

זנדוקא (העניט כ"ג), שומר בית האסורים, וכתב רחבם רעלאגר שאולי הוא לי פרסי כי זנדאן ענינו בית האסורים.

זנן (כלמס כ"ט), כתב הערוך ובלשון ישמעאל זואן והן זרעונים שחורים הנמצאים בין החמשים. וחוא זנאן מל ערבי ופרסי.

זונר (הרגוס סלמנו), תגורה בל ערבי זנאר. ועיין במ על שמוח הבגרים אצל הערבים לדחבם Dozy (תמטנדלס 1845) ערך זנאר.

זעפרנה (הרגוס ימסלמ), בל פרסי זעפראן וכל ערבי כרפס. זקהא (מסלדן כ"ט), אולי זקה בל ערבי מן עוף.

זררא (שנת כ"ג), כתב הערוך פי שריון העשוי מן טבעות קמנות קורין בל ישמעאל זררה והוא נרר בל ערבי וכל פרסי זרה.

זרניך (חולין סוף פי כמו סלס), פי בלע"ז אורו פימנשי וכל פרסי נרניך מורכב מן זר זהב.

זרקאא (הרגוס ישעיס), לי פרסי ונגזר מן זרה ונהפך הה"א לקי"ף כמ"ש לעיל. ועיין ערך זררא.

אות ה

חבר (שנת י"ח), נפך בל פרסי איש עובר האש. חור (מסלדן ל"ח), עיין ערך חור.

חום (למחז פ"ג), כתב הערוך בל ישמעאל קורין לאגרות אל חום. וחוא חןמה בל ערבי.

חזרא (כ"ח ס), בל ערבי חזאר פי קמח רע שאין לו ריח טוב. חבים (מלכס רנמו), אולי הוא לי ערבי חבים וחתיה הוראתו כמו אמגוש.

חלוק (שנת ל"ג), בגד, כמו בל ערבי חלק. חסא (פמחיס ל"ט), מין ירק עשב כמו בערבי כ"ס.

חסן (כלמס כ"ט), בל ערבי מכון מן פעל כ"ג הצפין. ומ"ש הערוך וכל ישמעאל יהודי צ"ל וכל ישמעאל מחזן.

חסים (פמחיס ח"ח), בל ערבי כ"ס פ"י שפל ונבוה.

חף (שנח ל"א), בל ערבי חפ פי הקל.
חפא ופס ל"ז, בל ערבי חף הוא בל אורג.
חפושיה (פ"ז כ"ח), כתב הערוך ובל ישמעאל כנפוסא, וזוא כנפוס
חפושית שחורה.

חפה (שנח ל"ג), כתב הערוך בית יר של חלק שעל זרועו בל ישמעאל ג"ב,
והוא נ"ב בל ערבי.

חצב (פ"ז י"ג), לפ"ד רעלאנר כצצה בל ערבי הוא עץ שעושין ממנו
הסוכ"ר.

חרוב (ערסן י), בל ערבי ברוב.

חרדל (פסמים כ"ח), בל פרסי קרדל.

חרז (חולין ל"ב), בל ערבי חרז פי דקר, נקב.

חרמן (מרגוס על נחש), בל פרסי הקרמן כמו שהעיר החכם רעלאנר.

חשאי (יומא מ"ד), אולי הוא לי פרסי חמוש מודיש, שותק. או כוש
טוב לב.

חשאי (שנח ק"ח), כתב בעל מוסף הערוך עשב שקורין בל ישמעאל צעחור.
ור"ל צעפר בל ערבי (סעוריא). ועוד כתב אבל חשאי זה שמו בל
ישמעאל, ואולי הוא חש"ש.

חחל (שנח קמ"ז), בלי הנעשה מחריות של דקל. אולי נגור מלי ערבי כי
כצלה בל ערבי חחלים. ודע כי פלפלה בל ערבי הוראחו חחל.

אות מ

מארגא (מדסס סט"ט), כתב הערוך מארגא בל ישמעאל מנן. ודע כי
טאךכאן בל כוזאבאר שר מלחמה, ואולי שתי המלות
צמודות יחד.

מבהק (ערונין ס"ט). הבשיל בשר מחחיכות קמנות נקרא בל פרסי תבאקה
ובל ערבי טבאקה.

מבלא (סנהדרין ס"ז), בל ערבי טבל, מין בלי זמר.

מברירי (פסיקתא), רואה את הציד, אולי צ"ל שברירי מורכב מן
שפאר ציד, דיר, רואה מן פעל דירן ראה.

מוריסקי (פ"ז י"א), כתב רעלאנר שהוא חג לפרסיים הנקרא נורוז
והעברים קראוהו תורוז בשומם כי נקרות על האות הראשונה.

מזיר (פסיקתא דפרס), מזיר בל ערבי צפ"ר, והערוך כתב בל ישמעאל קורין
לעוף מזיר.

מליח (שנח כ"ח), הוא לי פרסי תאלש או תאלשאן ובל ערבי טילחאן
בגר כהני פרס.

מלך (צ"ר ע"ו), מלך כל ערבי השליך; גרש.
מנרו (כדריס ע"ס), מורכב מן קן גוף, דו שנים כמו שמי רבינו חנניא והוא
לי פרסי ולא לי יונית.

מפל (צ"ב קי"ח), מפל כל פרסי ילד קטן.
מפר (מרגוס של מפרון), בלי ערבי מפר.

מצדקא (צ"ב כ"ו), חזוק וקיום בלי ערבי ופרסי תצריק. והחכם ואקש העיר
ג"ב ע"ו, עיין בספרו צד 333.

מצהר (גיטון ט"ו), בלי פרסי צהאר ארבע.

מרינ סנה ל"ח, פי הגאון מירוז לי פרסי הוא והוא החיכה מחלוק של אדם
שנחפר החת בית ירו וכשיפול החלוק הוא רחב ונשפע ומתקצר והולך
למעלה. ובל פרסי מראז מן מראזין.

מרוזין (עירובין פ') אולי צ"ל מרוזין מן סר, ראש, זין, בלי זין.

מרינא (פמקיס ח), מנא ובל פרסי תריאן כמו שהעיר רעלאנד גם כן.
מרינא (מרגוס של מרגוס), הוא לי יונית ולא פרסית כדעת רעלאנד.

מרסי (סנה כ"ד), לפ"ד נגור מן הרם מנן, ולפי"ז מרסי עושה מנן.

מרש (ולמנו), כתב הערוך בלי ערבי קרין לחרש מרוש. — והוא נגורמל
פרסי אמרוש.

אות י

יאוש (צ"ח כ"ח), מלי הכתוב (קסלם צ"ב), וכן בלי ערבי יאוש.
יברוח (מסלדין ל"ט), בלי ערבי יברוח וכבר כתב הערוך שהוא לי ישמעאל.
יוהר (מרגוס של פמיניס), בלי פרסי גומר ובל ערבי גומר (מוסר). בגי"ס.
ועיין ערך גוהר.
יסמין בלי ערבי יאסמין ובל פרסי יסמין.

אות כ

כאר (מסלדין ק'), קר בלי פרסי חמור, כה הנאר גוזה פי חמור בעל
אלף מראוח.

כבא (סס ע), קבדה בלי ערבי ופרסי הכשל מחתיכות קטנות כשר.
כבינה (גיטון י"ד), אולי מן פעל פבנ בלי ערבי חייט.

כבריתא (סס פ"ו), כוברה בלי פרסי גפריח וכ"כ גם החכם רעלאנד.
כגני (כרכס ל"ח), כהנה בלי פרסי ישן, ודע כי מכמא הה"א וגימ"ל
ומו"ף שוין.

כרן (מרגוס מרד), וכן בל ערבי פֿרֿן.

כואנגר עיין ערד אכנגרי.

כובס (מנחם ס"ט), מין חמרים ובל ערבי פֿרים.

כוי (חולין ס"ג), לפ"ד רעלאנד הוא פֿוהי פי אשר על דהר ואינו מחזור.

כופה פי ירירי החכם פירשט שהוא גאומיש (Geometrie) ונמלה סוף

המלה, (עיין ארבענט 1846 נ"י 39).

כוסבר (סוכס ל"ט), כתב הערוך בל ישמעאל כמבר פי כוליינרדי. והוא

פֿם פֿרה, ובסי השרשים אבן כחן לר מנחם בן שלמה פי גר הוא

כוסברת, עיין (קונץ על יד) לדוקם דף י"ט הערה א.

כופר (שניעות מ"ב), אולי הוא פֿאפור בל ערבי מין ירק שריחו טוב.

כורדקי (פמסוס ט), לפ"ד צ"ל פונדקי כי פֿן פֿרה בינוני פעל מן פֿקֿן

פי בשל, בל פרסי נחום המבשל, ואולי נגזר מן קורדן אבל.

כילת (סוכס ל"ט), חופה והוא לי פרסי גֿלה כמ"ש רעלאנד.

כמהין (גלסוס מ"ג), כתב הערוך לי ישמעאל שבן קורין לכמהין כמא"ה,

והוא פֿמא"ה ועיין ערך פטר.

כנדוקא (חולין י"ט), עיין כגרי בסמוך.

כנדרי (פמסוס ט) אולי הוא לי פרסי פֿנדרי שם בנן לשום שם אנני דפדרי.

ובל ערבי פֿנדריג.

כסיחא (ר"ס כ"ג), החכם רעלאנד הניה בסיחא כי פֿסֿר בל פרסי

פֿסֿר בל ערבי קורילי כמ"ש הערוך.

כספתיאם עיין ערך אכספתיאם.

כפנת (ערלה פ), מין עץ בל ערבי פֿפנה.

כפר (צ"מ ל"ו), פֿאפר בל ערבי כמו כופר בעברי.

כרגא (שם ק"ח), כֿראג בל ערבי מס.

כרזל (צ"ק כ"ו), לפ"ד צ"ל סרגל, כי סר בל פרסי ראש, גֿלה עדר.

והחיה הוראתו רועה צאן.

כרכום (כריסוס ו'), בל ערבי פֿרֿם. (ועיין זעמנאל).

כרמשא (פמסוס ק"י לפי ג"י סערוך), אולי צ"ל כומישא ועיין ערך כוי.

כרפם (שניעות מ"ד), כתב הערוך בל ישמעאל כרפם. והוא פֿרֿם אפיוס.

כרץ (גיטין ס"ט), לפ"ד רעלאנד פֿרֿה בל פרסי נושך.

אות ל

לבא (מרגוס סל מנחם), בל ערבי לֿפ פי מוח שקוי. ורעה רעלאנד שהוא

לי פרסי אינו מחזור.

לבד (כלאים ל"ד), כתב הערוך וקורין בל ישמעאל לביד, והוא לֿפֿר.

להג (ערוך), לי הכתוב היא. וכל ערבי ~~לחנה~~ לשון.
 לוגמא (יומא ע"ג), בל ערבי לקמה מלא איו, ומרגלח מאר בני הערביים.
 לושש (פנינים מ"ג), כתב הערוך וכל ישמעאל כל"ש. והוא פלוט.
 לולב, כתב הערוך וי"א לב האילן. ועיין ערך לבא.
 לוף (פאה ט'), לוף בל ערבי מין נטע.
 לחם (שמוס רכס א"ר לוי צענזא קורין לטרא לחמא). והוא לחם.
 לפ (צ"מ ק'), אולי הוא לי ערבי לפ"פ ח"ב.
 לפרא (פנה ל"ו וע"י גם צערוך ערך לפס), הוא לי יוני ולא פרסי ברעח
 רעלאנר.

אות מ

מבגאי (מסח ו"א), גזר מן פאג בל פרסי. ועיין ערך באג.
 מגוש עיין ערך אמגוש.
 מגמר (צרכוס מ"ו), כתב הערוך וכל ישמעאל מחתה מגמרה על שם גחלים
 ושמש אלגמ"ר. והוא גמרה בל ערבינאש בוער.
 מגן (מרגוס מס), כתב הערוך וכן בל ישמעאל. והוא מגאן.
 מוהרנקי (ע"י פ"א), לפ"ד רעלאנר חג לפרסיים הנקרא מהרנאן כלומר
 חג של כהר (מטרא).
 מזר (כלס י"ט), עיין ערך מזור. וצ"ל מזור.
 מזריון (פמחס ק"ו), בל ערבי מזר מין שכר.
 מזרן (כלס ו"ח), כתב הערוך בל ישמעאל מז"ר. — אולי גזר מן זיכה
 חתיבת פשחן.
 מטטרוון (מסלדין ל"ח), אולי גזר מן *Mithra* שלקחו היונים מלי פרסי,
 בי מה"ר בל פרסי גרול, יקר, ארון. וכבר אמרו רז"ל ששמו
 בשם רבו.
 מייש (תמיד כ"ח), לומס הוא בל ערבי מיש.
 מסררי (ע"י ו"א), שפיכת המים בגזרוו כלומר ראש השנה לפרסיים. בן
 פי רעלאנר.
 מסלסלה (צענזיא טווחן למסריקס מסלמלה. מדרש איכה). והוא מסלסלה.
 מרדין (צ"ק מורדין מורדין), קרן בל פרסי המית, מת.
 מרזבן (תנילה), בל פרסי ראש מדינה, מורכבמן קרז ומן פאן שר וראש.
 מרומא (מולן ס"ג), כתב הערוך לי פרסי הוא שכל רבר ארוך וארום נקרא
 מורומא. ודעה רעלאנר שהוא מרומא פי הולך בקומצה וקופה
 ולא נראה בעיני.
 מרחבא (גיטוס ס"ט), בל ערבי מרחב וכל פרסי קרנה סנק, והוא
 לימארנירום כמו שפרש בעל מוסף הערוך.

משמהיג (ר"ס כ"ג), פירש' מלכה. ולפי' נגזר מן ש' אה מלך בל' פרס'
 ש' אהי מלכה, ש' ה' ש' הי של מלך.
 משפל (שניעט ל"ו), כתב הערוך קופות שמוציאין בהן זבלן זבל' ישמעאל
 נקראת אלמשפל ואולי צ"ל אל מן זבל מן זבל, זבל.
 מסק עיין ערך מוסק והוא ל' ערבי.

אות נ

נבג (פסמים מלד לולין), נבג' בל' פרסי חומר, נצר.
 נבט (מרגוס קדר), נב' יט בל' ערבי אנשי נבט.
 נברש (יומא ל"ב), נב' ראס בל' ערבי מזורה.
 נגסטר כתב הערוך רהיטני ובל' ישמעאל מנקאיש. והוא מ' נק' ש בל' יחיד;
 זוג שעשוי לכסימת שער ונקרא בל' ישמעאל אל גלם, צ"ל גלט ב'
 גלט בל' ערבי הוא נגוסטר; ובל' ישמעאל אל מקראץ, והוא מק' ראץ.
 נדל (מולין מ"ט), רע כי נד' ל בל' ערבי מהירח.
 נחיל (כ"ב קי"ד), כתב הערוך בל' ישמעאל נחיל והוא נח' ל תיל רבורים.
 נחשרכון (מרגוס יודע ל"ד), צ"ל נחשרתן ונגזר מל' פרסי. ורע כי החכם
 הסורי אפרים העתיק יודע ציר נח' שיר' נ' א וכתב בפירושו
 שהוא ל' פרסי. (ועיין ערך סכרנזלי ואריענט 1846 נומר 33)

ניאב (ירושלמי כזר), כוס בל' פרסי נ' אב.
 נני (סוטס מ"ב), פי' הערוך בלב, ולפי' דעלאגר ננה בל' פרסי א'ם.
 נניא (ע"ז כ"ח), כתב כמוסף הערוך בל' ישמעאל נקרא נענע. והוא נ' ענע.
 נענע (ירושלמי), עיין לפני זה.
 נרדשיר (כמוזוט ס"א), מין צחוק בל' פרסי נ' ד' שיר ובערבי נ' ד' ומושא
 משם המלך ארדשיר, ובערוך צ"ל פי' בל' ערבי קורין לנרשיר נרד.
 נרמק (יבמות ק"ב), רך בל' פרסי נ' ר' מה ובל' ערבי נ' ר' מק. וזה שכתב
 הערוך מנעלים ועורותיהן רבים רבים.
 נשרור (גיטין ס"ט), אמוני'יק בל' ערבי נ' ש' א' ד' או נוש' א' ד'.

אות ס

סאמא או סימא (מרגוס כסף), כסף בל' פרסי ס'ם.
 סדר (ילמדנו פרטס במקוסי), צעוף בל' ערבי ס' ד'.
 סיינא (פלה כ'), לפי' צ"ל סייבא כי ס' אה בל' פרס שחור. ולבושא
 סיינא פי' רבינו הננאל לבושא אוכמא.
 סייף (כלס י"ג), בל' ערבי ס' יף מין חרב.
 סירה (מרגוס ירושלמי של תמרה), אולי צ"ל סרד כי ס' ד' בל' ערבי תמרה.
 סנר עיין ערך זונר.

ספס (צ"מ ס"ג), ארגו וכחב הערוך וכל עשאו ספ"ט. והוא ספת בל ערבי.
 ספמר (סס ג"ח), בל ערבי ספסיר וצ ספסאר בקי באיזה דבר.
 סרגל (צ"ד כ"ה), כחב הערוך בל ערבי קורין לשרטוט סרגל.
 סרד (וילמוט מ' נסלמ), סך בל ערבי כל רבר המחובר במבעות.
 סרסור (צ"ר ח') בל ערבי סרסור איש יורע מבין בעסקא. (ועיין ערך ססמר).

אות ע

עדיחא (מדרש לוכס), איכה, מלחמה הוא בל ערבי עראנה.
 עדלר (צילס י"ז), כחב הערוך בלים של צמר חתח מנעלין ושמש בל ערבי
 גוריב. (ועיין ערך גוריב).
 עויל (צ"ד ל"ז) צערניא לוחין לינוקא עוילס). עאילה בל ערבי משפחה.
 ואולי ציל עויל שענינו יליל ונקרא ינוקא בשם זה מפני בבייתו.
 עונק (סנת קל"ח), כחב הערוך בל ערבי קורין לצואר עניק. והוא ענק.
 עזרר (סרסור מ'), כחב הערוך י"א אלודר. והוא ערא בערבי מין חמות
 וכל פרסי חוך.
 עמלא (צ"ד ס"ז), שביחה בל ערבי עמלה.
 ענבל (פרס י"ז), בל ערבי ענבלה ויפה פי הערוך ורלא כמספ הערוך.
 עץ שמן (מזיד ס"ט), כחב הערוך לי ישמעאל ג"ס מן אלצנברי והוא ג"ס
 מן אלצנבר ודק בפ"ל למ בראשית כחב כמנים הם הנקראים צנברי.
 ורע כי מעם זרע צנברי כמעם שקדים.
 עציץ (כללס י"ב), כחב הערוך בל ישמעאל נקרא אציץ. והוא אציץ,
 בל חרס.

עקיך (מקגוס סרד סטריס), עקיך בל ערבי אכן טובה.
 ערבבל (מקגוס כנרה), נך באל בל ערבי פברח.
 ערס (כללס ח'), כחב הערוך בל ישמעאל ערס, והוא ערס. (ועיין מה סכסוז
 סס צערוך).

עחירחא (צ"ד ל"ה), ערה בל ערבי עץ שהחופר נשען עליו ברגלו. ובס'
 השרשים לחזיוחארי הנקרא מפתאר המצא החמונה עחירחא.

אות פ

פונדק (ינמוס קכט). פנהק או פנהק בל ערבי חנות ומלון סודרים.
 פונדק (מיר), כחב הערוך בל ישמעאל פונדק. והוא בנהק או פנהק
 מין אנו.

פזמק (סנת י'), בגד חתח המנעלים. ראשית המלה ירעתי בל פרסי פא
 רגל ואחריחה נעלמה ממני. ועדין בל פרסי פא פוש מן פא רגל,
 פושיךן כסה.

פטר (סנה ק"ט), כהוב במוסף הערוך כל ישמעאל פמ"ר. והוא פטר ספון.
 פטרוזא (צ"מ מ"ט), אולי צ"ל בספנרא כי פוסק פטר כל פרסי כבש.
 פיל (כלאים ל"ג), לר"ק שנהב בלחיק (מ"א י כ"ג). וכלי פרסי פיל.
 פסר (ולמנו פ' וילא), לרעה רעלאנר הוא לי פרסי וסאדה כר או כסה.
 ואולי הוא לי ערבי קסגר, (ועיין ערך סמל).

פסקתא (ירושלמי פ"ק דכלאים), מין פרי פסקת כל ערבי פסקת כל פרסי.
 פפוסיא (מדמס טמולל). יפה כיון רעלאנר שהוא לי פרסי פאפוש כגר
 חחת המנעלים. (ועיין ערך סמק).

פרגיות (צ"מ כ"ד), כל ערבי פרך עוף קמן, אפרוח, וכערוך כהוב וכל
 ישמעאל קורין להם פארי"ג וצ"ל פאריח.

פרדכש (סנה ל"ד) כפי הגאון כהוב פרדשכאה, ואולי צ"ל בסמ"ך ולא
 כפי"א ומורכב מן סר ראש ומן שאה מלך פי פקיד המלך. ואולי
 צ"ל פארישאה.

פרגבן עיין ערך פרהנג.
 פרהו (סמילתוס), כהב הערוך כל ערבי לוריו קרא פרה"ו. והוא פרך
 לפי רעהו.

פרהנג (גיטין מ"ד), כציון החרש כחכתי שצ"ל סרהנג כי סר הוא ראש
 אהנג מין נגון דחוליד אנשי מלחמה. וא"כ סרהנג ראש, שר,
 פקיד. ורע כי פרהנגי כל פרסי רב ומורה.

פרונקא (צ"מ פ"ג), שליח כל פרסי פרונק. ונכון הוא מ"ש הערוך יש
 בריה שמהלך לפני ארי וקורין אוהה פרונקא. ונקראת ג"כ
 סיאה גוש פי און שחורה.

פרוזמא, פרמא, עיין ערך מרזיון.
 פרנגיאן (תרגום סמל), לרעה רעלאנר הוא לי פרסי פרנגיאן מין משי.
 פרסא (ספסוס ל"ד). כל ערבי פרסה וכל פרסי פרסק מיל.

פרסטי (ירושלמי טרק טלס אלמט), פרסקת ארן כל ערבי שלח, פרסקתה
 שליח, פרסקתקי שליח אחר.

פרסישמנג (גיטין כ"ח), אולי הוא לי פרסי ברן קגר איש חיל, גבור
 כמ"ש רעלאנר. ויותר צ"ל שהוא לי רומי.

פרסקי, עיין ערך אפרסק.
 פרסתק, עיין ערך פרסטיג.
 פתפס (סנה ע"א), כהב הערוך ולשון פר רהבא מל פרסי הוא ככנפי יונה.
 והוא פר וממנו פעל פרידן עופף. וכל סלאוואניה פערטא.

פרצתק, עיין ערך פרסטיג.
 פשוש (נגילת חוכס), לפ"ר צ"ל פפוש כמו פאפוש. ועיין ערך פומק.

פ ש פ ש (כד' ל"ח), פ ס פ ס בל ערבי (מזלג)
 פ ח י א (מטהרין ק"י), פ ה י בל ערבי במוז
 פ ח י ל ה (סנה צ), בל פרטי ג"כ פ ח י ל ה. ועיין ערך ט ל י ה.
 פ ת כ מ ר (מרגוס), כחב רעלאנר שמורכב מן ג ה אליל בל פרטי וקומ
 וכמ"ש בעל מוסף הערוך יש מפרשים פת של כומרים.
 פ ת כ ר, עיין ערך פ ת כ מ ר לפני זה.

אות צ

צ ד ר א (מרגוס סוף), אולי הוא ל ערבי צ ד ר א מין צבע ארום.
 צ ח נ ה (נדרים ל"א), צ ח נ א בל ערבי כוחח של דגים.
 צ י ר (נדרים ל"ד), צ י ר בל ערבי כוחח עשוי ממין דגים.
 צ ל ב ח א (ע"ז ל"ט), כחב הערוך פי שהוא דג טמא וכך קורין אותו בלשון
 ישמעאל.
 צ ל פ ח א, עיין ערך צ ל ב ח א לפני זה.
 צ נ י (מוסע כ"ט), צ נ ו בל ערבי מין עץ.
 צ פ צ פ (מס ל"ד), ל הבחוב (ומקאל י"ז ט). ובל ערבי צ פ צ א פ ערסה.
 צ ר ר א (סוף ס"ט), צ ר ר בל ערבי מין עוף.
 צ ר צ ר (מס ס"ט), צ ר צ ר בל ערבי מין שרץ.

אות ק

ק ה ר מן (ב"מ מ"ו), לפ"ר מורכב מן ק א ר עסק, ענין ומן הכרת מאן או מן
 וחזרה הוראתו שלטון, והרכב הפרופיסור פלישער העדיני שהוא
 בחמונת ערבית ק ה ר מ אן אפטרופוס.
 ק ט ה (נגעים מ"ג), לפ"ר הוא ל ערבי כי ק ט ע בל ערבי נר או מחצלה
 שנוחנים על הגמל.
 ק פ א, קודה בל ערבי ק פ ה.
 ק ר ט ל (ב"מ מ"ב), בל ערבי ק ר ט ל ה ג"כ טנא.
 ק ר ט ס (פסחים מ"ג), בל ערבי ק ר ט ס כמ"ש בעל מוסף הערוך.
 ק ר מן (נזיר ל"ב), פי רעלאנר מחוץ בארץ פרס וקרמאנאי אנש קרמן.
 ק ר ס ט ל, עיין ערך ק ר ט ל.
 ק ר פ ש א (קדושין ט), אולי הוא ל פרטי ומורכב מן צ ה א ר ארבע ומן
 פ א ר ג ל.
 ק ש ב א (ב"ק ל"ח), כחב הערוך קלא פרסאת, והוא פ ש ב ת מן דקל.
 ק ש י י ת א (יומא ש"ט), עיין לפני זה. ואולי צ"ל ק ש ב י ת א.

אות ר

דביא (מסכת מ), בל ערבי רבא הנקי.
 דהן, עיין ערך הרהן.
 רוזגור, עיין ערך רוזגור בסמוך.
 רוזגור (צ"ג קל"ג), בכר כתבתי כמכתב עתי שלי הנקרא (Sabbalbiatt)
 ובציון החרש שהגוי הנכונה היא רוזגור, כי רוז בל פרסי יום
 ומלת גר מן אגר שביד. ודעלאגר קורא נאר מן פעל קררן עשה, עבר, או
 רזגור והגורסא לפ"ז רזגור.
 רו (צ"ג ל"ח), מרה. ואולי צ"ל רו ברל"ה. ועיין ערך הנרסה.
 רוניקא (תענית כ"ד), אולי הגורסא הנכונה רוניקא מן אגרא אה. ועיין
 לפני זה.
 רטל (יודסלמי כחונות), רטל בל ערבי ליטרא.
 רסקא (תרגום אסתר), אולי צ"ל רסתא, כי רוסקא בל פרסי מחוז.
 רסתקא (צ"מ ס"ג), רסתקא בל פרסי שוק. ועיין לפני זה.

אות ש

שבזט שיכומא, מין רג, בל ערבי שבזט.
 שבזיז (תרגום), סבז בל פרסי ספיר.
 שבלוליתא (ע"ז ל"ח), לרעה דעלאגר צ"ל שמבליה כמו שמבליט
 בל פרסי מין עשב.
 שברירי (תרגום סטריס), אולי צ"ל שבתרי כי שב בל פרסי לילה, שב
 תאר בל פרסי ליל אופל.
 שבת פאה ס"ג, כמו ש"בה מין זרע.
 שגר (כחונות ט), לפ"ד הוא ל ערבי שגר עץ.
 שר, אולי הוא כמו שר או סיר בל ערבי שר ומושל.
 שרבא (סנה ס"ה), שר בל ערבי היוח שמן ורחב. ולפ"ז שרבי עלין
 רחבין.
 שויסקי (פסחים ל"ו), שוי בל ערבי בשר צלוי והכרת קי היא בהכרת קי
 במלת פרסתקי מן פרסקה.
 שחלא (תרגום פרק נ"ג), לרעה דעלאגר שפלה בל פרסי חלק.
 שחנא (כחונות ס"ה), מספוא הגמל ליום ולילה אחר נקרא בערבי שחנה.
 והיינו דאמרי אינשי לפום גמלא שחנא ודלא כמו שפי הערוך שהוא
 לשון כושאוי.
 שברכזאי (מסכתין ל"ה), שברכרן בל פרסי ציד, פאז נץ. ולפ"ז נפק
 לשכר בואי פי יצא לצוד נץ. ודלא בערוך וגם דעלאגר

מעה בזה. ורשמי פי שם שהוא לשון פרסי ועיין ערך באזייר.
 שלק (צמרות מ"ה), כמו שלב בל ערבי חתך כחרכ או כסיף.
 שמאי (עירובין י"ח), שיאם בל ערבי ארץ מישור ונהפכו האותיות. וצי"
 בערוך בלר אל שיאם החתה כלר אלשאם
 שמשם (שבת כ"ד), סמסם בל ערבי מין ידק.
 שמשמנא (הרגוס נמלה), סמסם בל ערבי.
 שמשק (שבת ק"ט), סמסם בל ערבי יסמין וגי"כ מאן ארנאן.
 שפור (בבבא כ"ח), ספור בל ערבי הומח.
 שפשא (הרגוס נבל), לרעה רעלאנר דוא כמו שפתה בל פרסי ומקור
 המלה שפתן ומוזה בהלמוד שופטני.
 שרכינא, בל ערבי שר בין כמי"ש בעל מוסף הערוך מין ארו.
 שרנק, (הרגוס חנק), שרנק בל ערבי חתך וקצב.

אות ה

חאל (צ"ק ל"ד; צ"מ כ"ג), פאל בל ערבי רקל דך.
 חבל, כמו פבל בל ערבי תת חבלין במאבל.
 חבלין, כמו פאל בל ערבי.
 חגא, פאג בל ערבי ופרסי כהר.
 חגרא, פאג בל ערבי סוחר.
 חזרמוסר (יהושעמי מעשר שני פ"ח), לפ"ד מורכב מן (Thermae) מרחץ
 ומן קר ראש. ולפי ענינו בעל המרחץ או ראש המרחץ.
 הרבתה, לפ"ד צ"ל תר בקר בסמ"ך ומורכב מן תר פא מין נשע ומן
 קר ראש.
 הרמוס (שבת קל"ו), כמו *θερμος* בל יון ובל ערבי הרמס מין קטניות.
 חרתק (מסכתין ס"ג), אולי צ"ל תרסק בי תר בל פרסי חמור, סק בלב
 ולפי ענינו בלב וחמור.

השמות

אברוארי, אולי הוא מלה בארדו חומה, מגדל בל פרסי כמו שהעירני
 החכם הפרופיסור פליישער.
 אלעיק (מדרש סה"ש), כבר כתב בעל מחנות כהונת שהוא לי ערבי, ואולי
 צ"ל עליק כמו עליך בל ערבי עליך, כלומר עליך לעשות זאת.
 או מורכב מן אל מלה דוריעה ומן עאיק מתע מרבר. כלומר מונע אני מכס.

Debarim Attikim.

II

Enthält:

- 1) Fragment eines alten hebräischen Bücher- und Autoren-Verzeichnisses.
- 2) *Kebugat Refef*, Katalog der von Josef Ibn-Caspe verfaßten Schriften, von ihm selbst angefertigt.
- 3) *Melechot Sch'lomo*, Proben aus Josef Ibn-Caspe's Schriften. Von S. Werbluner.
(Nach Handschriften auf der k. Bibliothek zu München.)
- 4) *Sefat Chachamim*, oder Erklärung der in den Talmuden, Targumim und Midraschim vorkommenden persischen und arabischen Wörter. Von Ad. Jellinek.

Herausgegeben

von

J. B e n j a c o b.

Leipzig, 1846.